

Javni prostor grada Zagreba u suvremenom kontekstu: primjer projektne nastave

Tepšić, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:762929>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

DIPLOMSKI RAD

JAVNI PROSTOR GRADA ZAGREBA U SUVREMENOM
KONTEKSTU: PRIMJER PROJEKTNE NASTAVE

Sanja Tepšić

Mentor: izv. prof. dr. sc. Jasmina Nestić

Komentor: prof. dr. sc. Frano Dulibić

Zagreb, 2024.

Temeljna dokumentacijska kartica

Diplomski rad

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Povijest umjetnosti - nastavnički smjer
Diplomski studij

JAVNI PROSTOR GRADA ZAGREBA U SUVREMENOM KONTEKSTU: PRIMJER PROJEKTNE NASTAVE

Public space of the city of Zagreb in a contemporary context – an example of project-based learning

Sanja Tepšić

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad donosi prijedlog obrade teme javnog prostora grada Zagreba u okviru projektne nastave. Predstavljeni primjer projekta sastoji se od tri faze. Prva faza, učionička nastava, uključuje uvodno predavanje o važnosti i funkciji javnih prostora te primjere iz Zagreba. Druga faza obuhvaća samostalno istraživanje učenika i obradu prikupljenih podataka. Učenici će u grupama istraživati određeni javni prostor, provoditi terenski rad, analizirati prikupljene podatke. Treća faza uključuje predstavljanje rezultata pred razredom i evaluaciju. Učenici će prezentirati svoje nalaze, a nakon prezentacija slijedi evaluacija rada i razmatranje naučenih lekcija. Ovaj projekt omogućava učenicima razvoj kritičkog razmišljanja, timskog rada, prezentacijskih vještina i razumijevanja urbanog razvoja.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu

Rad sadrži: 75 stranica, 13 reprodukcija, izvornik je na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Zagreb, javni prostor, project, projektna nastava

Mentor: izv. prof. dr. sc. Jasmina Nestić, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Komentor: prof. dr. sc. Frano Dulibić, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Ocjenjivači: doc. dr. sc. Josipa Alviž, prof. dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof. dr. sc. Jasmina Nestić; Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Datum prijave rada: 23. siječnja 2017.

Datum predaje rada: 13. rujna 2024.

Datum obrane rada: 18. rujna 2024.

Ocjena: _4_____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Sanja Tepšić, diplomant/ica na Nastavničkom smjeru diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Javni prostor grada Zagreba u suvremenom kontekstu – primjer projektne nastave rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 13. rujna 2024.

Vlastoručni potpis

Tepšić

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Javni prostor grada i njegovo korištenje	3
3. Javni prostor Zagreba u suvremenom kontekstu	7
3.1. Tunel Grič	8
3.2. Trg Nikole Šubića Zrinskog	13
3.3. Trg kralja Tomislava	19
4. Prijedlog projektne nastave: Javni prostor Zagreba u suvremenom kontekstu	26
4.1. Općenito o projektnoj nastavi	26
4.2. Obrada teme prema Kurikulumu za Likovnu umjetnost	28
4.3. Struktura i plan projektne nastave	29
4.4. Odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi projektne nastave	29
4.5. Nastavne metode i oblici rada u projektnoj nastavi	30
4.6. Prva faza projekta nastave – nastavni sat <i>Urbanizam Zagreba</i>	30
4.6.1. Opis i artikulacija nastavnog sata	30
4.7. Druga faza projekta nastave – učeničko istraživanje	33
4.8. Treća faza projekta nastave – učenička izlaganja	33
5. Evaluacija projektne nastave	35
6. Zaključak	36
7. Prilozi	37
7.1. Vremenik	37
7.2. Obrasci za vrednovanje	38
7.2.2. Obrazac za samovrednovanje	38
7.2.3. Obrazac za vršnjačko vrednovanje	38
7.3. Metodička vježba – radni listići	39
7.4. Nastavnička prezentacija	45
7.5. Učenička prezentacija 1 – tunel Grič	50
7.6. Učenička prezentacija 2 – Trg Nikole Šubića Zrinskog	55
7.7. Učenička prezentacija 3 – Trg kralja Tomislava	60
8. Popis korištene literature i izvora	64
9. Popis i izvori slikovnih priloga	69
10. Summary	75

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je prikaz primjera izvedbe projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta Likovna umjetnost na temu javnog prostora grada Zagreba, njegovoj povijesti i načinu na koji se danas koristi. Kroz ovaj rad, promatrat će se tri zagrebačke lokacije: tunel Grič, Zrinjevac i Trg kralja Tomislava. Lokacije su odabrane jer su dobri primjeri za analizu problematike javnih prostora i njihovog korištenja.

Prije nego krenem s radom važno je osvrnuti se na važnost javnog prostora i zašto je bitno kritički promatrati njegovo korištenje. Kritičko promatranje javnog prostora utječe na način na koji razumijemo, koristimo i oblikujemo našu zajednicu i društvo obzirom da javni prostor nije samo fizičko mjesto, već i odraz društvenih, političkih i ekonomskih odnosa. Način na koji se koristi javni prostor i tko odlučuje o njegovom oblikovanju govori o moći i društvenim nejednakostima. Primjerice imaju li svi građani jednako pravo pristupa tom prostoru ili je on rezerviran samo za određene članove društva poput Markovog trga u Zagrebu koji je ograđen barikadama i obični građani i turisti mu više nemaju pristup. Javni prostori bi trebali biti dostupni svima i inkluzivni neovisno o socijalnim, ekonomskim, kulturnim i fizičkim razlikama, a upravo nam kritičko promatranje omogućava da uočimo potencijalne prepreke koje neki ljudi mogu imati u korištenju tih prostora – poput nedostatka infrastrukture za osobe s invaliditetom. Javni prostori često imaju simboličko značenje za zajednicu, ljudi se preko njih povezuju sa svojim identitetom, kulturom i poviješću. Važno je da učenici nauče kritički promatrati javni prostor jer tako mogu osvijestiti kompleksnost društvenih, političkih, ekonomskih i ekoloških čimbenika koji utječu na njegovu funkciju i oblik te samim time razvijaju veće razumijevanje uloge javnih prostora u društvu i doprinose njihovom pravednijem i održivijem razvoju.

Tunel Grič, izgrađen tijekom Drugog svjetskog rata, izvorno je služio kao sklonište, a danas je transformiran u turističku atrakciju i mjesto za razne kulturne događaje. Ova promjena omogućuje analizu kako vojni objekti mogu biti integrirani u suvremeni gradski život, pružajući novu svrhu i značenje prostoru koji je nekada imao isključivo utilitarističku funkciju. Zrinjevac, jedan od najpoznatijih zagrebačkih parkova, nudi uvid u povijesni razvoj urbanih zelenih površina i njihov značaj za društveni život grada. Njegova povijest, od osnivanja u 19. stoljeću do današnjih dana, pokazuje kako su javni parkovi evoluirali kao mjesta rekreacije, okupljanja i manifestacija, te kako održavanje takvih prostora doprinosi kvaliteti života u urbanim sredinama. Trg kralja Tomislava, sa svojim monumentalnim

spomenikom prvom hrvatskom kralju, pruža priliku za istraživanje kulturne i povijesne simbolike u urbanom prostoru. Ovo mjesto je idealno za promatranje kako se povijesni i kulturni elementi koriste za izgradnju identiteta grada, te kako spomenici i trgovi postaju središta javnog života i kulturnih događanja.

Projekt je zamišljen kao grupni rad učenika koji bi se dobrovoljno javili za sudjelovanje te ova tema predstavlja samo jednu od mnogih mogućnosti za grupni rad učenika. Ključno je da učenici, osim tinskog rada, razvijaju i vještinu samostalnog rada, što je iznimno bitno ne samo za daljnje školovanje, već i za život općenito. Prilikom istraživanja i pripreme izlaganja, učenici će morati koristiti tehnike i izvore podataka s kojima možda dosad nisu imali prilike raditi, poput terenskog istraživanja, bibliotečnog istraživanja u knjižnicama i na internetskim portalima. Kroz ove aktivnosti, učenici će steći dragocjeno iskustvo u istraživanju i prezentaciji, razvijajući vještine kritičkog promišljanja, analize i samostalnog rada. Ovakav pristup ne samo da proširuje njihove istraživačke vještine, već i povećava njihovu sposobnost kritičkog promišljanja i analize. Na taj način, učenici će bolje razumjeti važnost javnih prostora u urbanom okruženju te njihov utjecaj na život građana, kako u prošlosti tako i danas.

2. Javni prostor grada i njegovo korištenje

Kako bismo jasno postavili temelje ovog diplomskog rada potrebno je prvo definirati što je to javni prostor. Javni prostor možemo definirati kao fizički prostor koji je uvijek otvoren i dostupan svima. U javni prostor svi mogu doći i njime se slobodno koristiti. To je mjesto susreta i razmjene informacija, mjesto reprezentacije. Odlike javnog prostora su otvorenost, dostupnost, temporalitet, percepcija.¹ Iako je taj prostor dostupan svima za slobodno korištenje, ne znači da ne postoje pravila ponašanja. Primjerice, kada smo u javnom prostoru suzdržat ćemo se od izvikivanja nepristojnih riječi koje mogu uvrijediti druge prolaznike te isticanja uvredljivih simbola. Često u javnim parkovima možemo vidjeti znakove koji upozoravaju da je zabranjeno hodati po travi ili šetati psa te se toga trebamo pridržavati. Takve radnje za sobom povlače kazne za remećenje javnog reda i mira. Dakle, javni prostor ipak nije mjesto gdje se možemo ponašati kako želimo jer postoji niz pravila kojih se pridržavamo, a koja osiguravaju da se svi građani u javnom prostoru osjećaju dobrodošlo i ugodno. Planiranje javnih prostora kompleksan je i dugotrajan proces koji treba biti vođen odgovornošću prema zajednici s ciljem poboljšanja kvalitete života zajednice uzimajući u obzir osjetljive društvene skupine. Iskorištavanje javnog prostora samo zbog novca pogrešno je uzimajući u obzir da taj prostor mora biti dostupan svima na korištenje.²

Granice javnog i privatnog prostora ponekad je teško definirati. Iako su one često jasno fizički označene na prostornom planu, u stvarnosti su poprilično zamucene. Možemo nabrojati nekoliko primjera iz svakodnevnog života s kojima se sigurno svatko od nas nekad susreo. Primjerice, u nekim gradovima zabranjeno je sušenje odjeće na balkonima i prozorima koji su vidljivi s ulice jer se smatra da time nagrđuju vizuru grada i ulice. U tome prednjače gradovi i naselja na našoj jadranskoj obali. Primjerice 2019. godine imali smo priliku o tome čitati i u novinama te su mnogi takvu odluku smatrali iracionalnom.³ Sušenje odjeće na konopcu razapetom između zgrada u komentrima članaka neki su nazivali i „običajem“ mediteranskih gradova. Bez obzira što vlasnici odjeću suše na svojim balkonima i prozorima, ona ulazi i u javni prostor te time podliježe zakonima i kaznama. No postoji i mišljenje da kada se ne vidi sušenje odjeće na prozorima da je domaće stanovništvo napustilo

¹ Usp. Anđelina Svirčić Gotovac, »Aspekti ugroženosti javnih prostora« u: *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF), 2011. str. 303–317.

² Usp. Blanka Levačić, Silvija Pranjić, »Javni prostor u nastajanju«, u: *Mjera* Vol. 1, No. 2, (2019.), str. 42–49.

³ Usp. [M. Šu.], »Lokalne vlasti zabranile sušenje rublja na prozorima, građani bijesni: 'Neka nam nabave sušilice!'«, u: *Tportal*, 07. kolovoza 2019., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/lokalne-vlasti-zabranile-susenje-rublja-na-prozorima-gradani-bijesni-neka-nam-nabave-susilice-20190807> (pregledano 2. ožujka 2023.)

grad i da je namijenjeno isključivo turizmu za vrijeme trajanja sezone. Primjer zamućivanja granica između javnog i privatnog je i držanje domaćih životinja, odnosno zabrana držanja domaćih životinja u gradskim područjima. Bez obzira što se životinje nalaze na privatnom posjedu, one utječu na kvalitetu života ostalih stanara i susjeda svojim glasanjem i neugodnim mirisima.

Javni prostor trebao bi biti dostupan za korištenje svim građanima no često možemo vidjeti da to nije slučaj. Primjerice, vlasnici kafića u Zagrebu često stolove postavljaju na nogostupe i time onemogućuju slobodan prolaz pješacima koji su onda primorani hodati kolnikom. Ovo je samo jedan od primjera prisvajanja javnog prostora i zamućivanja granica između javnog i privatnog uz dopuštenje gradske vlasti s kojom ugostitelji imaju potpisane ugovore. Osim terasa kafića imamo primjere i raznih događanja u centru Zagreba koji na određeni vremenski period zauzimaju javni prosto. Primjerice, na Trgu bana Jelačića često se održavaju razni sajmovi domaćih proizvoda i rukotvorina prilikom čega Trg preplave drvene kućice i štandovi. Zatim se često na tom mjestu mogao naći i veliki bijeli šator, tik uz kip bana Jelačića, a u vrijeme Adventa cijeli centar grada se pretvara u veliki sajam. Iako su ovakvi događaji sigurno dobri za punjenje gradskog proračuna, trebamo se zapitati ne nagrđuje li to cjelokupnu vizuru centra grada. Teško će turisti doživjeti ljepotu glavnog zagrebačkog trga ako na njemu većinu godine stoji veliki bijeli šator.

Odličan primjer brisanja granica između javnog i privatnog prostora je bio i glazbeni festival InMusic koji se održavao na Jarunu. Iako se festival održavao na javnom prostoru bitno je utjecao na živote ljudi u okolnim kvartovima koji u večernjim satima za vrijeme održavanja festivala nisu mogli otvoriti prozore zbog festivalske buke koja im je narušavala kvalitetu života u privatnom prostoru. Nezadovoljni građani čak su predložili da se festival izmjesti iz grada u neki rubni dio gdje buka neće toliko smetati. S druge strane, InMusic svake godine privuče veliki broj turista od kojih i gradska blagajna ima koristi.

Brojni znanstvenici bavili su problematikom javnog prostora, a među njima u Hrvatskoj posebno se ističe Nevena Škrbić Alempijević koja se u velikom dijelu svog znanstvenog rada bavi upravo temom javnog prostora, a za ovu temu posebno je važna njena publikacija *Responsibility in Public Space: Remaking of Two Croatian Cities* (2022.)⁴ i *Grad kao susret. Etnografije zagrebačkih trgova* (2019.).⁵ Također, za razmatranu temu bitna je bila i knjiga *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture* (2011.),

⁴ Vidi: Nevena Škrbić Alempijević, »Responsibility in Public Space: Remaking of Two Croatian Cities«, u *Traditiones - Institut za slovensko narodopisje*, (2022.), str. 143–166.

⁵ Vidi: Nevena Škrbić Alempijević i Valentina Gulin Zrnić, *Grad kao susret. Etnografije zagrebačkih trgova*, Hrvatsko etnološko društvo, Institut za etnologiju i folkloristiku, 2019.

zajednički projekt urednica Valentine Gulin Zrnić i Jasne Čapo koja objedinjuje niz članaka na temu korištenja javnog prostora.⁶ Kao doprinos istraživanju javnog prostora važno je istaknuti i članak *Javni prostor u nastajanju* (2019.) autorica Blanke Levačić i Silvije Pranjić koji govori o tome kako je trajne i privremene sadržaje u javnom prostoru potrebno planirati odgovorno kako bi se osiguralo da se dobro provode.⁷

Ne možemo govoriti o javnom prostoru bez da govorimo umjetnosti u javnom prostora koja se odnosi na umjetnička djela koja su postavljena, kreirana ili izvedena na javnim mjestima dostupnim svim građanima, kao što su trgovi, parkovi, ulice, mostovi, zgrade ili čak fasade. Ova vrsta umjetnosti igra važnu ulogu u oblikovanju urbanog prostora i kulturnog identiteta, a njena svrha može biti estetska, edukativna, društvena ili politička. Glavne karakteristike umjetnosti u javnom prostoru su pristupačnost, komunikacija s okolinom, prolaznost te naglašen društveni, a često i politički aspekt. Javna umjetnost nije rezervirana samo za publiku s ulaznicom, dostupna je svima te postaje dio društva. Pod javnu umjetnost možemo svrstati javne skulpture, murale, grafite, *land art* te umjetničke instalacije. Ona može biti stalna poput kipa bana Josipa Jelačića na glavnom zagrebačkom trgu i privremena poput privremenih umjetničkih instalacija i performansa. Kao primjer privremene umjetničke instalacije i performansa možemo navesti participativni performans „Što te nema“ bosanskohercegovačke umjetnice Aide Šehović (Banja Luka, 1977.-). Počevši 2006. godine svake godine na obljetnicu genocida u Srebrenici umjetnica organizira performans u drugom gradu koji se sastoji, sada već od preko 8372 fildžana koja se pune kavom, a simboliziraju žrtve Srebrenice. U performansu mogu sudjelovati i prolaznici koje umjetnica poziva da turskom kavom pune šalice postajući na taj način i sami sudionici performansa.⁸ Umjetnost u javnom prostoru često ima snažan društveni ili politički utjecaj. Može pokretati razgovore o aktualnim pitanjima, društvenoj nepravdi, ili postavljati pitanja o identitetu i zajednici. Primjeri su murali sa snažnim porukama, spomenici posvećeni važnim povijesnim osobama ili događajima i interaktivne instalacije koje potiču zajednicu na kritičko promišljanje i sudjelovanje. U svojoj knjizi *Anamnesis – dijalozi umjetnosti u javnom prostoru* autorica Sandra Uskoković ističe da se suvremena umjetnost više ne odvija isključivo u muzejima i galerijama već izlazi u javnu sferu i sudjeluje u stvaranju otvorenih

⁶ Valentina Gulin Zrnić i Jasna Čapo (ur.), *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, 2011.

⁷ Blanka Levačić, Silvija Pranjić, »Javni prostor u nastajanju«, u: *Mjera* Vol. 1, No. 2, (2019.), str. 42–49.

⁸ Vidi: <https://stotenema.com/monument> (posjećeno 10.09.2024.)

prostora te se svojom samokritičnošću, pristupačnosti i dostupnosti referira na naša svakodnevna iskustva.⁹

Javna umjetnost i javni prostor su u stalnom međusobnom dijalogu. Umjetnost ne samo da dodaje novu dimenziju prostoru, već kroz nju prostor postaje mjesto gde se društveni, kulturni i politički procesi odražavaju, preispituju i transformiraju.

⁹ Sandra Uskoković, »Anamnesis – dijalozi umjetnosti u javnom prostoru«, Zagreb, 2018., str 100.

3. Javni prostor Zagreba u suvremenom kontekstu

U ovom poglavlju dat će se pregled razvoja i suvremenog korištenja tri odabrane lokacije, prostora koji su od svoje izgradnje do danas prošli brojne promjene: tunela Grič, Trga Nikole Šubića Zrinjskog, Trga kralja Tomislava.

Temom javnog prostora Zagreba bavili su se brojni znanstvenici poput etnologinja Valentine Gulin Zrnić i Nevene Škrbić Alempijević koje se u svojoj knjizi *Grad kao susret: etnografija zagrebačkih trgova* (2019.)¹⁰ bave stvaranjem gradova i njegovog javnog prostora na primjeru zagrebačkih trgova. Povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević u svom razgovoru za časopis *Zarez* pod nazivom *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti* (2015.)¹¹ iznijela je niz razmišljanja na temu suvremenog korištenja javnih prostora Zagreba, ponajviše se dotičući središta Zagreba i događanja na najvažnijim zagrebačkim povijesnim trgovima.

Kada spominjemo istraživanje javnog prostora Zagreba važno je spomenuti knjigu *Zagreb, javni prostor* (2011.)¹² autora Saše Šimprage koja objedinjuje niz studija o korištenju javnih prostora, tematizira problematiku svjetlosnog zagađenja i imena ulica. Važno je istaknuti da autor daje i ideje kako bolje iskoristiti javne prostore te donosi detaljan pregled suvremenih intervencija u zagrebački javni prostor.

Javni prostor Zagreba i njegovo korištenje zanimljiva je tema brojim antropolozima, sociolozima, ali i arhitektima i urbanistima te povjesničarima umjetnosti čija su istraživanja i publikacije bili vrijedni izvori u pisanju ovog diplomskog rada. Jedna od najistaknutijih kroničarki zagrebačkog javnog prostora svakako je Snješka Knežević, koja je takvim temama posvetila veliki dio svoje bogate bibliografije, a posljednjih dva desetljeća to je također arhitektica Zrinka Paladino koja je u nizu kolumni i članaka problematizirala upravo korištenje zagrebačkog javnog prostora. U knjizi *Zagreb – antivodič*¹³ Paladino donosi pregled tridesetak nekad reprezentativnih primjera zagrebačke arhitekture i javnih ustanova koji sada propadaju apelirajući da se poduzmu potrebni koraci kako bi se zaustavila daljnja devastacija.

¹⁰ Nevena Škrbić Alempijević i Valentina Gulin Zrnić, *Grad kao susret. Etnografije zagrebačkih trgova*, 2019.

¹¹ Snješka Knežević, »Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti«, u: *Zarez*, 17. rujna 2015.

¹² Saša Šimpraga, *Zagreb, javni prostor*. Zagreb: Porfirogenet, 2011.

¹³ Zrinka Paladino, *Zagreb-antivodič*. Zagreb: Meandarmedia, 2017.

3.1. Tunel Grič

Tunel Grič nalazi se na zagrebačkom Gornjem gradu i zadnjih godina prometnuo se u nezaobilaznu lokaciju na mapama kako domaćih, tako i stranih posjetitelja. Zagrebački podzemni tuneli dio su urbane legende o gradu. Naime, govori se da ispod grada postoji niz tunela koji spajaju različite lokacije u gradu no nema relevantnih izvora koji bi to potvrdili. Njihovo postojanje nikad nije potvrđeno te se za sada zna samo za tunel Grič i tunel koji spaja Tkalčičevu ulicu i Tuškanac kod Dubravkinog puta.¹⁴ Literatura o tunelu Grič gotovo je nepostojeća ili teško dostupna jer Ministarstvo obrane ne dopušta uvid u važnu dokumentaciju vezanu za tunel,¹⁵ ali se dovoljno podataka može pronaći u pojedinim člancima iz novina i sa raznih portala, kao što je to članak Maje Flajsig *Tunel Grič – Jučer i danas za bolje sutra?* objavljen na portalu *Kulturflux* 2019. godine.¹⁶

Tunel Grič spaja Radićevu i Mesničku ulicu s izlazima na Ilicu i Tomićevu ulicu, a njegova izgradnja započeta je u vrijeme Nezavisne države Hrvatske 1943. godine. Gradnju je inicirao tadašnji premijer vlade NDH Nikola Mandić (Travnik, 1869. – Zagreb, 1945.) kao sklonište za građanstvo i prometni koridor.¹⁷ Uzmemo li u obzir da se ovo događalo usred Drugog svjetskog rata kada su saveznička bombardiranja Zagreba bila česta, postaje nam jasna njegova ideja i namjena. Od samih početaka projekt su pratile kontroverze, prvenstveno zbog velike količine proračunskog novca koji je osiguran za gradnju. Izgradnja tunela nije prošla bez kritika, od kojih je prva zabilježena 1944. godine, kada se Građevni odbor žalio da je projekt neisplativ. Naime, s obzirom na to da bi tunel mogao primiti samo pet tisuća ljudi odustaje se od gradnje velike središnje dvorane, ali se nastavlja s gradnjom tunela.¹⁸ Velika središnja dvorana izgrađena je kasnije, no nema dostupnih podataka kada se to dogodilo.¹⁹ Prema zadnjim dostupnim dokumentima može se zaključiti da je rad na tunelu nastavljen i nakon pada NDH jer je 1947. godine provedena naknadna hidroizolacija.²⁰ Što se događalo s tunelom za vrijeme SFR Jugoslavije ne možemo znati, s obzirom da Ministarstvo obrane

¹⁴ Usp. Aleksandar Stančić, »Tajne zagrebačkih tunela«, u *Nacional*, 25. studenog 2021., <https://arhiva.nacional.hr/clanak/120455/tajne-zagrebackih-tunela> (pregledano 25. lipnja. 2024.).

¹⁵ Usp. Maja Flajsig, »Tunel Grič - Jučer i danas za bolje sutra?«, u: *Kulturflux*, 12. veljače 2019. <https://kulturflux.com.hr/misc/tunel-gric> (pregledano 2. ožujka 2023.).

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

Hrvatske ne dopušta uvid u dokumente iz tog razdoblja, te nije poznato kada je izgrađena velika središnja dvorana dugačka 100 metara.²¹ (sl. 1)

Slika 1. Tunel Grič, pogled iz središnje dvorane

Za vrijeme bombardiranja Zagreba u Domovinskom ratu dio tunela koristio se kao sklonište, no nakon toga tunel se zatvara sve do 1993. godine kada se ovdje održava veliki *rave party* pod nazivom *Under city rave party*.²² Organizatori ovog spektakla elektronske glazbe koji je u prostor tunela doveo oko tri tisuće posjetitelja bili su voditelji emisije TOP DJ Mag Damir Cuculić i Irena Ščulić. U suradnji s konceptualnim umjetnicima Draženom Grubišićem i Nedjeljkom Mikcem osmislili su multimedijalni projekt Grubi Mix Labyrinth te su za vrijeme trajanja u Tunelu bile postavljene i umjetničke instalacije. Nakon ovog događaja u tunelu Grič održano je i nekoliko izložbi pa tako 1993. godine na jednoj izlaže i povjesničar umjetnosti Emil Matešić, a 1995. održava se multimedijalna izložba povodom Dana Zemlje.²³ Nakon ovih događaja tunel Grič se opet zatvara i pada u zaborav sve do 2005. Godine, kada arhitektica i profesorica na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu Neda Cilinger osmišljava projekt njegove revitalizacije pod nazivom Muzej osjeta.²⁴ Projekt predlaže pretvaranje tunela u muzejski prostor u kojem bi se izlagala povijest grada kroz modernu

²¹ Isto.

²² Usp. »Na današnji dan održao se prvi hrvatski rave party«, u: *MIXMAG ADRIA*, <https://mixmagadria.com/feature/prvi-hrvatski-party-under-city-rave> (pregledano 3. ožujka 2023.).

²³ Usp. Maja Flajsig, »Tunel Grič«.

²⁴ Usp. Ana Malbaša, »NEDA CILINGER 'Nadam se da će Grad imati više sluha za moj projekt i moje autorstvo'«, u: *Nacional*, 1. kolovoza 2016., <https://www.nacional.hr/neda-cilinger-nadam-se-da-ce-grad-imati-vise-sluha-za-moj-projekt-i-moje-autorstvo/> (pregledano 3. ožujka 2023.).

prezentaciju. Osim muzealizacije prostora, autorica predlaže i neka arhitektonska rješenja poput prokopavanja dodatnog prostora tunela kako bi ga se proširilo i time dobilo višenamjensku dvoranu na četiri razine. Nažalost, ovaj projekt nikad nije zaživio. Sličan projekt predložio je i Emil Matešić koji predviđa očuvanje tunela u izvornom obliku kao uvid u povijest Zagreba.²⁵

Grad Zagreb je na svojim mrežnim stranicama 30. travnja 2015. najavio početak obnove tunela, a tadašnji gradonačelnik Milan Bandić obećao je građanima kako će upravo tunel Grič poboljšati turističku ponudu Zagreba. Povjesničarka umjetnosti Maja Flajsig smatra da su čelnici grada bili vođeni idejom uspješnosti drugih takvih projekat, navodeći primjere projekta Zerostrasse u Puli koji u tunele ispod grada smješta izložbe o povijesti Pule i koncerte te projekt Kleines Berlin u Trstu koji u prostorima tunela nastalih za vrijeme Drugog svjetskog rata kroz razne izložbe i događanja daje uvid u prošlost ratnih zbivanja u Trstu.²⁶

Tunel Grič otvoren je za javnost 16. srpnja 2016. godine, a u sklopu uređenja tunela, uređivao se i park u Tomičevoj ulici, otvoren mjesec dana ranije, a u koji izlazi jedan krak tunela. Prije preuređenja ovaj park bio je poznato okupljalište mladih u večernjim satima, zbog svoje slabe osvjetljenosti i skrovitosti pružao je utočište svima koji su se željeli zabaviti uz alkohol, ali i konzumirati droge pa je tako i kolokvijalno bio poznat kao Narkić parkić. Preuređenjem parka u suradnji s lokalnim umjetnicima Zagreb dobiva još jedno mjesto za ugodna druženja.

Od ambicioznih najava prilikom otvaranja tunela Grič, nije puno toga zaživjelo. Koliko se može saznati iz medija u tunelu su održane dvije modne revije, BIPA FASHION. HR u rujnu 2016.²⁷ i modne kuće Hippy Garden u listopadu 2016.²⁸ Takođe u listopadu iste godine tunel je bio i jedna od lokacija u sklopu manifestacije *Bijele noći* te su tom prilikom u prostoru tunela bile izložene svjetlosne instalacije dvojca Scenocosme.²⁹ Dva mjeseca kasnije, 16. prosinca, tunel postaje dio Adventa Zagreb prilikom čega se u njega postavljaju

²⁵ Usp. Maja Flajsig, »Tunel Grič«.

²⁶ Isto.

²⁷ [V. I.], »Visoka moda zavlada hodnicima tajnovitog tunela Grič«, u: *Tportal*, 09. listopada 2016.), dostupno na: <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/visoka-moda-zavlada-hodnicima-tajnovitog-tunela-gric-20161009/print> (pregledano 10. svibnja 2024.).

²⁸ Usp. Iva Kordić, »'Unplugged' Hippy Gardena u tunelu Grič«, u: *Diva* (07. listopada 2016.), dostupno na <https://diva.vecernji.hr/moda/unplugged-hippy-gardena-u-tunelu-gric-3219> (pregledano 10. svibnja 2024.).

²⁹ Usp. »Najljepši prizori Zagreba u 'Bijeloj noći'«, u: *Fashion.hr* (02. listopada 2016.), dostupno na <https://fashion.hr/lifestyle/kultura/najljepsi-prizori-zagreba-u-bijeloj-noci-124375/> (pregledano 10. svibnja 2024.).

božićna drvca, umjetni led kao i stropna instalacija umjetnice Ide Blažičko,³⁰ a održavali su se i akustični koncerti. Posjećenost tunela bila je velika, posjetitelji su dolazili fotografirati se u bajkovitom okruženju i uživati u glazbi, a na taj način skratiti put između Mesničke i Radićeve ulice. Kraj Adventa najčešće označava i kraj događanja u tunelu koji opet tone u tišinu bez sadržaja. Ljudi ga većinom koriste samo kao prometni koridor da si skrate put, a posjetitelji se žale na nedostatak legendi koje bi ispričale povijest mjesta.

Slika 2. Izložba Croatia je Hrvatska

Tunel Grič se u nekoliko prilika koristio i kao izložbeni prostor. Tako je 16. rujna 2017. godine u prostorima tunela otvorena izložba Croatia osiguranja pod nazivom *Croatia je Hrvatska*.³¹ Izložba je bila postavljena u četiri kraka tunela kao svojevrsni vremeplov kroz 133 godine Croatia osiguranja i povijesti Hrvatske. Za tu priliku u prostor tunela postavljene su željezne konstrukcije s pločama na kojima su se mogle pročitati informacije o poznatim hrvatskim umjetnicima, izumiteljima i političarima, kao i o događajima koji su obilježili hrvatsku povijest. Prostor je bio ispunjen predmetima i glazbom iz različitih razdoblja, a posebna atrakcija je bila tzv. kišna soba u prostoru velike dvorane gdje je padala prava kiša.

³⁰ Usp. »Lice grada: pogled u bajkovito izdanje tunela Grič«, u: *Journal.hr* (17. prosinca 2016.), dostupno na: <https://www.journal.hr/lifestyle/lice-grada-pogled-u-bajkovito-izdanje-tunela-gric/> (pregledano 10. svibnja 2024.).

³¹ Usp. »Interaktivna izložba 'Croatia je Hrvatska' o 133 godine burne povijesti od 16. rujna u tunelu Grič«, u: *Grad Zagreb, službena stranica* (05. rujna 2017.), dostupno na: <https://zagreb.hr/interaktivna-izlozba-croatia-je-hrvatska-o-133-god/114234>; »Izložba Croatia je Hrvatska ruši sve rekorde«, u: *Večernji list* (online izdanje, 28. listopada 2017.), dostupno na: <https://www.vecernji.hr/kultura/izlozba-croatia-je-hrvatska-rusi-sve-rekorde-1203860> (pregledano 17. travnja 2024.).

Posjetitelji su, zaštićeni kišobranima, u hologramima koji se ocrtavaju u kapima vode mogli vidjeti velikane hrvatske povijesti poput Marije Jurić Zagorke, bana Josipa Jelačića i Vatroslava Lisinskog. Autor koncepta izložbe je Božo Skoko, a uspješnosti govori i činjenica da je ova izložba proglašena najboljom u svijetu prema mišljenju Svjetskog udruženja dizajnera interijera.³² Uz prethodno navedene izložbe valja još spomenuti i izložbu radova polaznika zagrebačkih dječjih vrtića pod nazivom *Galerija djetinjstva*³³ 2018. godine te izložbu *Naš život je lijep* iz 2019. godine.³⁴

Uz ove spomenute izložbe, tunel Grič je u nekoliko navrata kao lokacija bio uključen u manifestaciju Advent Zagreb (2016., 2017., 2018., 2019, 2022., 2023.). Kao jedan od događaja dostupan samo posjetiteljima s ulaznicom istaknula se predstava *Obavezan smjer* kazališta Gavella,³⁵ a pozornica je upravo tunel Grič. Predstava autora Enesa Vejzovića traje 35 minuta, namijenjena je maloj skupini posjetitelja te u tunel istovremeno može ući tek 3-4 posjetitelja. Uz pomoć glumaca posjetitelji se u tunelu suočavaju sa strahovima koje svi krijemo duboko u sebi. Predstava je zbog koronavirusa bila stopirana, ali je 2021. vraćena u program te održavala i kroz 2022. godinu.

Osim svih prethodno navedenih događanja, od 2017. godine tunel Grič dio je Festivala svjetlosti. Ovaj festival okuplja umjetnike koji na različitim lokacijama u gradu postavljaju svjetlosne instalacije, a tunel uvijek privuče posebnu pažnju posjetitelja. Začetnik i organizatori Festivala svjetlosti je Turistička zajednica grada Zagreba, a prvi Festival održan je 2017. godine na sedam lokacija. Usporedbe radi prošlogodišnji (2023.) Festival održao se na 28 lokacija što samo po sebi dovoljno govori o važnosti koju je dobio kroz godine. Festival je svake godine dobro medijski popraćen člancima i vijestima, kao i objavama na društvenim mrežama vodećih novinskih portala poput Jutarnjeg lista, Telegrama i lifestyle portala Journal.hr. Novinski zapisci o tunelu Grič ne sadrže previše kritike, već većinom govore o povijesti tunela i događajima i izložbama u njemu. Također, pročitavši komentare

³² Usp. »'Croatia je Hrvatska' najbolje je dizajnirana izložba na svijetu prema mišljenju svjetskog udruženja dizajnera interijera«, u: *Dizajn.hr*, <https://dizajn.hr/blog/croatia-je-hrvatska-najbolje-je-dizajnirana-izlozba-na-svijetu-prema-misljenju-svjetskog-udruzenja-dizajnera-interijera/> (pregledano 3. ožujka 2023.)

³³ Usp. »Dojmljivi radovi zagrebačke djece na izložbi 'Galerija djetinjstva'«, u: *Lice grada* (12. svibnja 2018.), dostupno na: <https://licegrada.hr/dojmljivi-radovi-zagrebacke-djece-na-izlozbi-galerija-djetinjstva/> (pregledano 10. svibnja 2023.).

³⁴ Usp. »U tunelu Grič otvorena izložba fotografija 'Naš život je lijep'«, u: *Lice grada* (01. travnja 2019.), dostupno na <https://licegrada.hr/u-tunelu-gric-otvorena-izlozba-fotografija-nas-zivot-je-lijep/> (pregledano 10. svibnja 2024.).

³⁵ [D. Su.], »Teatarsko iskustvo u kafkijanski tjeskobnom i duhovitom kazališnom trileru: Odigrana premijera predstave 'Obavezan smjer' u Tunelu Grič«, u: *Tportal.hr*, 30. ožujka 2021., dostupno na: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/foto-teatarsko-iskustvo-u-kafkijanski-tjeskobnom-i-duhovitom-kazalisnom-trileru-odigrana-premijera-predstave-obavezan-smjer-u-tunelu-gric-foto-20210331> (pregledano 10. svibnja 2024.)

ispod članaka o događanjima u tunelu može se zaključiti da su i oni najčešće u pozitivnom tonu.³⁶ Prve tri godine održavanja festivala u tunelu Grič (2017. – 2019.) postavljena je instalacija *Čarobna šuma* s interaktivnim svjetlosnim instalacijama na temu cvijeća i prirode, praćena zvukovima iz prirode. Zbog pandemije korona virusa Festival svjetla se nije održavao 2020. i 2021. godine, a 2022. godine u tunelu je opet postavljena slična instalacija kao i prvih godina, nazvana Livada. Prolazeći tunelom posjetitelji su bili okruženi svjetlosnim cvijećem kao odom proljeću i buđenju prirode. Godine 2023. godine u tunelu Grič nije bilo postavljenih svjetlosnih instalacija, kao ni ove 2024. godine.

Svi ovi prethodno navedeni primjeri ukazuju nam na činjenicu da je prostor tunela Grič iznimno mjesto čiji potencijal nije dovoljno iskorišten te ga većinu vremena prolaznici koriste kako bi si skratili vrijeme prolaska kroz grad.

3.2. Trg Nikole Šubića Zrinskog

Trg Nikole Šubića Zrinskog, poznatiji pod skraćenim nazivom Zrinjevac, nalazi se u samom središtu Zagreba u neposrednoj blizini Trga bana Josipa Jelačića. Ovaj trg dio je takozvane Zelene potkove, niza od sedam trgova sa zelenim površinama i građevinama javnoga značaja te Botaničkog vrta. Osim Zrinjevca u sastavu Zelene potkove nalaze se i Trg Josipa Jurja Strossmayera, Trg kralja Tomislava, Trg Ante Starčevića, Botanički vrt, Trg Marka Marulića, Trg braće Mažuranić i Trg republike Hrvatske (do 2017. Trg maršala Tita). Ova urbanistička i arhitektonska dostignuća kompozicijski čine cjelinu u obliku slova U stvarajući okvir središta Donjeg grada, današnjeg strogog centra, s parkovima i kulturnim sadržajima po uzoru na velike europske gradove.³⁷ (sl. 3). Uz naziv Zelena potkova često možemo čuti i naziv Lenucijeva potkova po arhitektu Milanu Lenuciju za kojeg se smatralo da je jedini tvorac i projektant Zelene potkove, što je kasnijim istraživanjima opovrgnuto te potvrđeno da je ona djelo više različitih urbanista kroz razdoblje od 1882. do 1918. godine.³⁸

³⁶ Usp. Dijana Šimunić, »Ovogodišnji zagrebački Festival svjetla nudi i ove četiri zanimljive svjetlosne priče«, u: *Glorija* (18. ožujka 2024.), dostupno na <https://www.gloria.hr/gl/kultura/vodici/ovogodisnji-zagrebacki-festival-svjetla-nudi-i-ove-cetiri-zanimljive-svjetlosne-price-15440180> (pregledano 10. svibnja 2024.); Petra Balića, »Danas počinje 3. Festival svjetla Zagreb!«, u: *Večernji list* (20. ožujka 2019.), dostupno na <https://www.vecernji.hr/zagreb/danas-pocinje-3-festival-svjetla-zagreb-1307880> (pregledano 10. svibnja 2024.).

³⁷ Usp. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu-povijesni vodič*. Zagreb: Turistička zajednica grada Zagreba, 2013., str. 10–12.

³⁸ Usp. Silva Kalčić »Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti«, u: *Zarez*, 17. rujna 2015, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (pregledano 25. siječnja 2024.)

Slika 3. Pogled na Zelenu potkovu iz zraka

Park Nikole Šubića Zrinskog utemeljen je 1826. godine kao stočno sajmište pod nazivom Novi Terg. Rezultat je to nastojanja gradskih vlasti da se sajam prebaci s tadašnjeg Trga tridesetnice (današnjeg Trga bana Josipa Jelačića) na adekvatnije mjesto.³⁹ Naime, u to vrijeme Novi Terg nalazio se na samom rubu grada te je kao takav predstavljao dobro mjesto za stočni sajam gdje buka i neugodni mirisi životinja nisu smetali stanovništvu. Važna odrednica bila je i neposredna blizina željezničkog kolodvora zbog čega je roba lakše i brže pristizala na sajmište.⁴⁰ Do potrebe za preuređenjem ovog trga došlo je nekoliko desetljeća kasnije, točnije 1866. godine, a obilježeno je dvama događajima. Prvi je postavljanje kipa bana Josipa Jelačića na glavnom gradskom trgu te potreba da se sajmište konačno izmjesti s glavnog Trga, a druga je proslava tristote obljetnice smrti Nikole Šubića Zrinskog prilikom čega Novi Terg mijenja naziv i postaje Trg bana Nikole Šubića Zrinskog. Promjenom naziva trga u jednog od najvećih velikana hrvatske povijesti dovelo je u pitanje namjenu trga kao kao isključivo sajmišnog prostora, no idućih nekoliko godina ipak se i dalje nastojalo urediti ga kao sajmišni trg.⁴¹

Godine 1869., 30. studenog, prihvaćen je zahtjev Političkog odbora koji je predložio preuređenje Zrinjskog trga u perivoj (park) te je donesena osnova uređenja cijelog Donjeg grada. Gradskim proračunom predvidio se pozamašan iznos za izgradnju kanalizacijskog sustava za odvodnju oborinskih voda, uređenje okolnih kolnika i nogostupa, trasiranje ulica i

³⁹ Usp. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu*, Zagreb: Školska knjiga, 1996., str. 14.

⁴⁰ Isto, str. 15–20.

⁴¹ Isto, str. 34.

gradnju drvoreda. Odluku o prenamijeni Zrinjskog trga pratila je odluka o izmještanju sajmišnog prostora na tada bezimni zapadni donjogradski trg, danas Trg kralja Tomislava.⁴²

Zrinjski trg primjer je, dakle, mijenjanja izvorne namjene nekog javnog prostora u skladu s trendovima i potrebama grada u određenom periodu. Kako se grad širio tako je rasla i potreba za mjestima na kojima bi se ljudi mogli okupljati, šetati i njegovati zajedništvo. Preuređenje trga u perivoj trajalo je tri godine, a prve dvije godine trg je i dalje služio kao sajmište. Za glavnog projektanta središnjeg dijela trga odabran je krajobrazni arhitekt i ravnatelj bečkih gradskih parkova Rudolph Siebeck (Leipzig, 1812. – Graz, 1878.). Odabir stranog stručnjaka, k tome još iz Beča, govori o tome koliko je ovaj projekt bio važan za tadašnju vlast. Nažalost, Siebeckov izvorni nacrt za izgled Zrinjevca nije sačuvan.⁴³ Platane za drvored dostavljene su 1972. godine iz Udina, a perivoj je u ljeto 1973. godine postao otvoren za građanstvo.

Park unutar trga proteže se od meteorološkog stupa na sjevernoj strani preko središnjeg paviljona do polukružno smještenih bista velikana hrvatske povijest na južnom kraju. Gledajući na jug pogled promatrača zaokuplja zgrada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, čija je bila dodatni poticaj za izmještanje sajmišnog prostora i preuređenje trga u perivoj. Gradnja Akademije, koji ju projektirao poznati austrijski arhitekt Friedrich von Schmidt (Gschwend, 1825. – Beč, 1891.) uz pomoć Hermana Bolléa (Köln, 1845. – Zagreb, 1926.), dovršena je 1884. godine, a iste godine otvorena je i Strossmayerova galerija na drugom katu građevine.⁴⁴

Slika 4. Pogled na zgradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, gledano sa Zrinjevca

⁴² Isto, str. 35.

⁴³ Isto, str. 37.

⁴⁴ Usp. *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: HAZU*, <https://www.info.hazu.hr/povijest/palaca-akademije/> (pregledano 2. ožujka 2023.)

Izgradnjom zgrade Akademije južni obod parka Zrinjevac počeo se oblikovati i dobivati svoj današnji izgled. Park danas omeđuju, dakle, Hebrangova i Boškovićeva ulica s južne strane, Arheološki muzej sa istočne strane, na sjevernoj strani Vrhovni sud Republike Hrvatske, a na zapadnoj zgrada Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske te zgrada Županijskog suda. Sve navedene građevine podignute su između 1874. i 1904. godine te obodu parka daju neorenesansni stilski karakter.⁴⁵

Trg Nikole Šubića Zrinskog, odnosno i same zelene površine trga, do danas nisu izgubili svoju namjenu stečenu spomenutom zadnjom preinakom, a to je mjesto okupljanja i druženja. Danas u parku uvijek možemo zateći veliki broj ljudi, bilo da uživaju u suncu ležeći na travi ili prisustvuju nekom od mnogobrojnih događaja i koncerata koji se održavaju u središnjem paviljonu. Kroz godine ovaj trg se prometnuo u jednu od najvažnijih turističkih točaka grada čemu svjedoči i velik broj turista koje možemo sresti prilikom obilaska. Zadnjih desetak godina svjedoci smo mnogobrojnih događajima, festivalima i koncertima koji se održavaju na Zrinjercu, a najpoznatiji je svakako zagrebački Advent. Advent na Zrinjercu prometnuo se u središnju točku zagrebačkog Adventa, o čemu dovoljno svjedoči činjenica da je jedan od glavnih događaja koji označavaju početak Adventa, upravo paljenje lampica na Zrinjercu (sl. 4). Svake godine tisuće lampica postavljaju se na stabla i središnji paviljon te imaju zadatak dočarati svečanost prostora i blagdanski ugođaj.

Slika 5. Lampicama ukrašeni Zrinjevac tijekom manifestacije Advent u Zagrebu, 2019.

⁴⁵ Usp. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu-povijesni vodič*, 2013., str. 15.

Osim lampica svake godine na adventskom Zrinjvcu možemo pronaći i drvene kućice s raznolikom ponudom tradicionalne božićne hrane i pića te rukotvorinama hrvatskih obrtnika. Također, adventske večeri obilježene su koncertima glazbenih sastava ili dječjih zborova, ovisno o rasporedu,⁴⁶ što najčešće rezultira posvemašnjom ispunjenošću prostora posjetiteljima. Tijekom manifestacije Zrinjvcem prođu tisuće domaćih i stranih turista, a o njegovoj popularnosti svjedoči i činjenica da je nekoliko godina zaredom proglašen najboljim božićnim sajmom u Europi.⁴⁷ Usprkos ovim priznanjima, Advent na Zrinjvcu svake godine naiđe i na kritike među stanovnicima Zagreba koji se žale na buku i gužvu koja im smanjuje kvalitetu života, ali sve to najčešće ostaje zabilježeno samo u vidu negodujućih komentara ispod brojnih novinskih članaka o Adventu.⁴⁸

Slika 6. More knjiga na Zrinjvcu

⁴⁶ Usp. *Advent na Zrinjvcu*, <https://adventzrinjvac.hr/> (pregledano 4. ožujka 2023.).

⁴⁷ Usp. Caitlin Morton, Jessica Lee, »The Best Christmas Markets in Europe«, u: *cntraveler.com*, <https://www.cntraveler.com/gallery/best-christmas-markets-in-europe> (pregledano 7. lipnja 2023.).

⁴⁸ Valentina Pavlica, »Tomašević odgovorio pobunjenim stanarima zagrebačke ulice: 'Tamo je puno klubova, neće vam Advent povećati buku'«, u: *Telegram* (28. 11. 2023.), dostupno na: <https://www.telegram.hr/vijesti/tomasevic-odgovorio-pobunjenim-stanarima-zagrebacke-ulice-tamo-je-puno-klubova-neece-vam-advent-povecati-buku/> (pregledano 17. travnja 2024.); Dario Topić, »Predstavljen Advent u Zagrebu: Nema Gornjeg grada, ali stižu brojne nove atrakcije«, u: *Večernji list* (13. studenog 2023.), dostupno na: <https://www.vecernji.hr/zagreb/uzivo-predstavlja-se-advent-u-zagrebu-nema-gornjeg-grada-ali-stizu-nove-atrakcije-1721322> (pregledano 15. veljače 2024.); »OŠTRE KRITIKE / Škoro kritizirao Tomaševićev Advent: 'Mnogi će vući paralelu da se bunim jer sam svojevremeno imao kućicu...'«, 08. prosinca 2021., dostupno na: <https://net.hr/danas/vijesti/skoro-kritizirao-tomasevicev-advent-mnogi-ce-vuci-paralelu-da-se-bunim-jer-sam-svojevremeno-imao-kucicu-0941677e-b9f5-11ec-8e3a-0242ac120020> (pregledano 10. svibnja 2024.).

Jedno od značajnih događanja na Zrinjercu je *More knjiga*,⁴⁹ prvi put održano 2015. godine, koje je u centar Zagreba donijelo dašak mora i plaža. Autorica projekta je Ana Marija Žužul u suradnji s izdavačkom kućom Lumen, a cilj mu je popularizirati čitanje kod svih dobnih skupina. Tako se, obično početkom srpnja, Zrinjercac pretvara u plažu s ležaljka, suncobranima i koktelima nazvanim po slavnim književnicima i njihovim djelima. Tom prilikom posjetitelji se mogu udobno smjestiti u ležaljke i ispijati osvježavajuće piće s knjigom u ruci. U večernjim satima održavaju se predavanja o knjigama i književnicima, različite radionice i predstavljanja knjiga.⁵⁰ Od 2020. godine ova manifestacija održava se u virtualnom izdanju zbog pandemije koronavirusa i epidemioloških mjera koje su ograničavale broj posjetitelja.

Ljeto na Zrinjercu nekoliko godina bilo je nezaobilazna je točka zagrebačke ljetne kulturne scene.⁵¹ U sklopu ovog festivala na Zrinjercu se postavljaju kućice i stolovi s hranom i pićem gdje posjetitelji mogu uživati u bogatoj ponudi uživajući u pogledu na zelenilo. Večeri su obično bile rezervirane za koncerte hrvatskih glazbenika, poput, primjerice, Marijana Bana (2017.) i grupe Detour (2019.). Zadnje objave na službenim stranicama datiraju iz 2019. godine te se možemo nadati da će manifestacija ponovno zaživjeti.

Slika 7. Zatvaranje festivala *Slatki gušti*, 2017.

⁴⁹ Usp. Anamarija Dukši, »More knjiga u parku Zrinjercac posjetilo je čak 150 tisuća ljudi«, u *24 sata*, 18. srpnja 2019., <https://www.24sata.hr/lifestyle/more-knjiga-u-parku-zrinjercac-posjetilo-je-cak-150-tisuca-ljudi-640204>, (pregledano 28. lipnja 2024.)

⁵⁰ Usp. Nikolina Krznar, »Zrinjercac postaje najzabavnija zagrebačka plaža«, u: *Gloria*, 28. lipnja 2016., <https://www.gloria.hr/gl/lifestyle/kultura/zrinjercac-postaje-najzabavnija-zagrebacka-plaza-4761398> (pregledano 4. ožujka 2023.).

⁵¹ Više informacija o manifestaciji dostupno je na službenoj stranici <https://www.zagreb.info/tag/ljeto-na-zrinjercu/> (posjećeno 25. lipnja 2024.).

Uz prethodno navedena događanja, Zrinjevac je bio dom i brojnim drugima, poput festivala slastica *Slatki gušti* (2012. – 2018.)⁵² i *Food film festivala*⁵³ (2015. – 2023.) koji objedinjuje ljubav prema hrani i filmovima, pa tako posjetitelji imaju priliku pogledati filmske uspješnice dok uživaju u hrani.

Slika 8. *Food and Film festival, 2019.*

Uzimajući u obzir sve prethodno navedene činjenice možemo zaključiti da je Zrinjevac bio i ostao popularno mjesto okupljanja i druženja Zagrepčana i posjetitelja. Iako je od 2020. godine zbog globalne pandemije broj javnih događanja i turista bio u opadanju, svjedočimo ponovno revitalizaciji prostora i kulturnoga života grada, pa i Zrinjevca. Tako je 2022. godine održan i velik broj događanja u obliku kakav je bio prije pandemije, primjerice Advent, a najavljene su i druge manifestacije u nadolazećim mjesecima.

3.3. Trg kralja Tomislava

Trg kralja Tomislava, popularno zvan Tomislavac, smjestio se na južnom kraju Zelene potkove i proteže se od kraja Strossmayerovog trga na sjevernoj strani, do glavnog željezničkog kolodvora na južnoj. Nekoliko puta mijenjao je naziv: od 1819. bio je poznat

⁵² Usp. Linda Drakšić, »3 razloga za posjet ovogodišnjem festivalu slastica«, u: *Večernji list*, 06. svibnja 2016. <https://www.vecernji.hr/lifestyle/3-razloga-za-posjet-ovogodisnjem-festivalu-slastica-1082079> (pregledano 26. svibnja 2024.).

⁵³ Usp. »Kino pod zvijezdama u najljepšem zagrebačkom parku spaja filmsku umjetnost i sjajnu hranu«, u: *Jutarnji list*, 31. kolovoza 2020., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/inspiracije/kino-pod-zvijezdama-u-najljepsem-zagrebackom-parku-spaja-filmsku-umjetnost-i-sjajnu-hranu-15016343>, (pregledano 26. svibnja 2024.)

kao Trg I; 1895. godine mijenja ime u Trg Franje Josipa I.; 1927. dobiva ime po prvom hrvatskom kralju Tomislavu (vladao 910. – 928.) te tako ostaje do danas.⁵⁴ Trg kralja Tomislava ima sličnu povijest kao i trg Nikole Šubića Zrinskog, u tome što je i on bio sajmište. Naime, nakon odluke o uređenju Zrinjevca, sajmište se prebacuje na tada bezimni trg na južnom kraju Zelene potkove 1870. godine.⁵⁵ Uređenje ovog sajmišnog trga dugo je trajalo, ali usprkos tome on postaje živo središte Donjeg grada, a na njegovom južnom kraju otvara se prvo zagrebačko klizalište.⁵⁶ Odluka o uređenju ovog prostora donijeta je nakon odluke o izgradnji glavnog željezničkog kolodvora na njegovom južnom kraju (sl. 9).

Slika 9. Izgled Trga kralja Tomislava 1892. godine

Perivoj na tadašnjem trgu Franje Josipa I. projektiran je 1897. godine po uzoru na Zrinjski trg i jedini je u cjelini izveden projekt Milana Lenuzzića (Karlovac, 1849 – Zagreb, 1924.) na području cijele Zelene potkove.⁵⁷ Uređenje je trajalo od 1890. godine pa sve do kraja 19. stoljeća. Parter perivoja smješten je na nižu razinu u odnosu na okolni prostor, a projektirao ga je 1897. godine Franjo Jerabek. Padine partera izvorno su zamišljene kao prekrivene gustim grmljem drvoredom duž nogostupa. Zgrade koje sa istočne i zapadne strane omeđuju Trg podignute su između 1892. i 1904. te na njima možemo jasno pratiti uporabu stilova na prijelazu stoljeća: neorenesansa, neobarok i secesija. Među ovim

⁵⁴ Usp. »Tomislavov trg (Trg kralja Tomislava)«, u: *Zagrebački leksikon* (2), M-Ž, 2006., str. 417. Josip Bilić, Hrvoje Ivanković (ur.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia.

⁵⁵ Usp. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu*, 1996., str. 47.

⁵⁶ Isto, str. 47.

⁵⁷ Isto, str. 160–161.

građevinama posebno se ističe ona na kućnom broju 18 koju je, zajedno sa svojim ateljeom, 1896. godine dao podignuti slikar Vlaho Bukovac (Cavtat, 1855. – Prag, 1922.).⁵⁸

Zgrada željezničkog kolodvora (sveukupne dužine od 186,5 m) počela se graditi 1890. godine prema projektu mađarskog arhitekta Ferenc Pfaffa (Mohač, 1851. – Budimpešta, 1913.), a projektirana je u neoklasicističkom stilu s istaknutim središnjim i krajnjim dijelovima. Peroni su smješteni duž cijele južne strane kolodvora s otvorenom mogućnošću izgradnje cestovnog podvoznjaka ispod glavnog predvorja, što nije nikad realizirano. Od izgradnje pa do današnjih dana, Glavni kolodvor prošao je nekoliko proširivanja i dodavanja perona pa tako danas ima šest perona.⁵⁹ Zgrada kolodvora oštećena je u zagrebačkom potresu 23. ožujka 2020., a nešto kasnije i u petrinjskom potresu 29. prosinca 2020. godine što će zahtijevati dodatne obnove kolodvorske zgrade.

Slika 10. Pogled iz zraka na Trg kralja Tomislava, Glavni kolodvor i Umjetnički paviljon, 2010.

Izgradnjom kolodvorske zgrade Trg kralja Tomislava je, dakle, dobio svoju krajnji južni obod (sl. 6). Svoj sjeverni rub, Trg je dobio izgradnjom Umjetničkog paviljona (sl. 7), izvorno izgrađenim za Milenijsku izložbu u Budimpešti 1896. godine, a nakon koje je njegov željezni kostur dopremljen vlakom u Zagreb. Izgradnja montažnog paviljona završena je dvije godine kasnije po projektu Hermanna Helmera (Hamburg, 1849. – Beč, 1919.) i

⁵⁸ Isto, str. 419.

⁵⁹ Usp. Isto, str. 253.

Ferdinanda Fellnera (Beč, 1847. – 1919.). Paviljon je namjenski projektiran i izgrađen za održavanje velikih izložbi, a otvoren je 1898. godine izložbom *Hrvatski salon*. Građevina je ukrašena dvjema skulpturama na ulazu, alegorijama kiparstva i slikarstva koje sadrže attribute slikarstva i kiparstva koje je izradio kipar Rudolf Valdec (Krapina, 1872. – Zagreb, 1929.), a svojim simboličkim značenjem upućuju na namjenu Umjetničkog paviljona kao prostora izlaganja umjetničkih radova.⁶⁰ Klesarske ukrase Ignjat Franz (1855. – 1942.).

Umjetnički paviljon ima istaknuto mjesto u povijesti hrvatske moderne umjetnosti. U njemu su se održale mnogobrojne izložbe poput izložbe posvećene Grupi Zemlja 1976. godine, izložba Grupa trojice 1976. godine te izložba posvećena Vlaha Bukovcu 2018. a, od međunarodno poznatih posebno se ističu izložba njemačkog umjetnika Geoga Grosza (Berlin, 1893. – 1959.) 1932. godine⁶¹ te francuskog kipara Auguste Rodina (Pariz, 1840. – Meudon, 1917.) 2015. godine.⁶² Umjetnički paviljon je 1954. godine postao samostalna kulturna ustanova.⁶³ Kao i mnoge zgrade u središtu grada, i on je oštećen u spomenutim potresima te još uvijek traje postupak njegove obnove.

Slika 11. Pogled na zgradu Umjetničkog paviljona s Trga kralja Tomislava

Trg kralja Tomislava u velikoj mjeri je zadržao svoj izvorni izgled do danas. Veliki konjanički spomenik kralju Tomislavu izradio je kipar Robert Frangeš Mihanović (Srijemska Mitrovica, 1872. – Zagreb, 1940.) 1938. godine, a zbog Drugog svjetskog rata i polemika oko

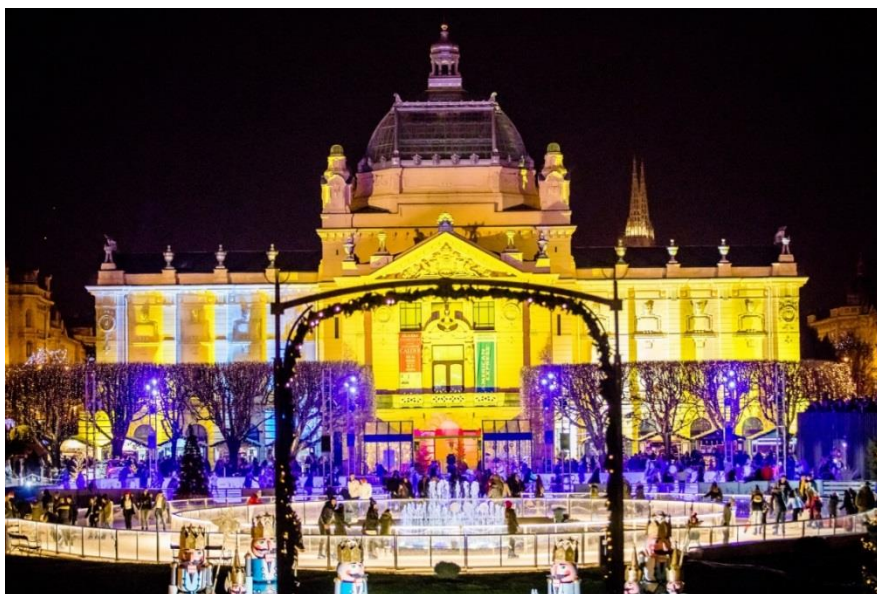
⁶⁰ Isto, str. 466.

⁶¹ Usp. Lovorka Magaš, Petar Prelog, »Nekoliko aspekata utjecaja Geogea Grosza na hrvatsku umjetnost između dva svjetska rata«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), str. 227–240).

⁶² Usp. »AUGUSTE RODIN: Rodin u Meštrovićevu Zagrebu«, više informacija na: <https://umjetnicki-paviljon.hr/izlozba/auguste-rodin-rodin-u-mestrovicевu-zagrebu> (posjećeno 04. lipnja 2024.).

⁶³ Usp. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu*, 1996., str. 467.

spomenika postavljen je na svoje mjesto tek 1947. godine.⁶⁴ Postavljanje spomenika obilježili su politički, ideološki i umjetnički sporovi zbog čega je i postavljen tek 1947. godine. Odlučeno je da će kip biti postavljen tako da gleda prema Glavnom kolodvoru kako bi „poželio dobrodošlicu“ posjetiteljima Zagreba. Ubrzo nakon postavljanja s postolja su skinuti izvorni Frangešovi reljefi obzirom da je jedan prikazivao papu kako kruni kralja Tomislava što nije bilo prihvatljivo tadašnjoj vlasti. Umjesto njih postavljeni su novi reljefi koje su izradili kipari Ivan Sabolić (Peteranec, 1921. – Zagreb, 1986.) i Želimir Janeš (Sisak, 1916. – Zagreb, 1996.), a prikazivali su flotu kralja Tomislava i kralja Tomislava kako miri Srbe i Bugare. Ti reljefi skinuti su 1991. godine nakon promjene vlasti te su vraćeni izvorni Frangešovi reljefi.⁶⁵ Postavljanjem kipa kralja Tomislava zaokružena je cijelina trga kralja Tomislava te zajedno čine jednu od najprepoznatljivijih urbanih i povijesnih cjelina Zagreba, koja ujedinjuje hrvatsku prošlost i suvremeni identitet. Upravo je ovaj spomenik i danas najčešće mjesto sastanka na trgu; posjetitelji se okupljaju oko njega i kratak vrijeme sjedeći na njegovom postolju upijajući pogled na uređeni parka.

Slika 12. Klizalište na Trgu kralja Tomislava, 2022.

Među brojim događanjima koji se organiziraju na Tomislavcu svojom veličinom i brojem posjetitelja izdvaja se već spomenuti Zagrebački advent. Za vrijeme njegova trajanja

⁶⁴ Usp. »Kralj Tomislav«, u: *Turistička zajednica grada Zagreba*, <https://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/atrakcije/javni-spomenici/kralj-tomislav> (pregledano 3. ožujka 2023.)

⁶⁵ Vidi: Filip Šimunjak, »Kip kralja Tomislava u Zagrebu – spomenik četiri režima«, u: *Povcast* (online izdanje), (11. siječnja 2022.), <https://povcast.ffzg.unizg.hr/kip-kralja-tomislava-u-zagrebu-spomenik-cetiri-rezima/> (pregledano 09. rujna 2024)

parter trga pretvara se u veliko klizalište, evocirajući uspomene na prvo zagrebačko klizalište koje se ovdje nalazilo krajem 19. stoljeća. Rub klizališta pritom je ispunjen drvenim kućicama s gastronomskom ponudom raznih specijaliteta. Iako je popularno među stanovništvom, klizalište su od samog otvaranja 2014. godine pratile kontroverze. Arhitekti i povjesničari umjetnosti izrazili su bojazan da će ono narušiti vizuru grada i devastirati jedan od najljepših gradskih parkova. Da su bili u pravu pokazalo se već prve godine jer se uklanjanjem klizališta otkrio devastirani travnjak koji se zatim morao obnoviti kako bi se vratio prvobitni izgled perivoja.⁶⁶ Vjerojatno najpoznatija kontroverza oko klizališta jest rušenje središnje fontane 2016. godine. Vladajući su ovaj čin pravdali time što su napravili njen odljev te tako sačuvali izvorni izgled fontane. Dakle, srušena je izvorna fontana, kako bi se poslije napravila replika, što je naišlo na brojne osude ljudi iz struke, ali i običnih građana.⁶⁷ Pokušavajući pomiriti vlast i struku 2022. godine klizalište je napravljeno manjih dimenzija i uz manje troškove te se praksa zadržala i 2023. i 2024. godine.

Može se reći da od svih događaja koji se održavaju na Trgu kralja Tomislava, klizalište svake godine privuče najviše negativnih komentara na društvenim mrežama. Pojedinci većinom komentiraju kako je klizalište nepotrebno trošenje novca poreznih obveznika te da narušava vizuru grada i uznemirava živote stanovnika okolnih zgrada.⁶⁸ Komentare na društvenim mrežama treba uzeti za zadržkom obzirom da su u većini slučajeva politički obojeni spram gradske vlasti no teško ih je izbjeći. U rasprave oko korištenja ovog prostora uključila se i struka koja je upozoravala na devastaciju površine trga zbog klizališta koje je u funkciji samo nešto više od mjesec dana. Povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević je u razgovoru za časopis *Zarez* klizalište na Tomislavcu nazvala »vandalizmom i surovom uzurpacijom s ciljem izvlačenja profita iz spomeničke sredine bez ikakve nadoknade.«⁶⁹ U istom razgovoru Knežević navodi da je Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske 2014. godine pozvalo gradonačelnika Bandića i sve relevantne institucije da promisle o načinju korištenja spomeničke baštine, no nisu naišli na razumijevanje.

Osim klizališta drugi zapaženi događaj koji se održava na Trgu kralja Tomislava je *Zagreb classic open air*, festival klasične glazbe pod vedrim nebom. Program je započeo

⁶⁶ Usp. [L.A], » KLIZALIŠTE NA TOMISLAVCU KOJE SU PRATILE KONTROVERZE: Ove godine će biti eco-friendly, ali i puno manje!«, u: *Zagreb.info*, <https://www.zagreb.info/aktualno/zg/klizaliste-na-tomislavcu-koje-su-pratile-kontroverze-ove-godine-ce-bit-eco-friendly-ali-i-puno-manje/464858/> (pregledano 3. ožujka 2023.).

⁶⁷ Usp. Lana Kovačević, »Bagerom u prah smrvljena 121 godina povijesti«, u: *Večernji list*, Zagreb, 25. travnja 2016., <https://www.vecernji.hr/zagreb/bagerom-u-prah-smrvljena-121-godina-povijesti-1079276> (pregledano 2. ožujka 2023.).

⁶⁸ [L.N.], »KLIZALIŠTE NA TOMISLAVCU KOJE SU PRATILE KONTROVERZE..

⁶⁹ Usp. Silva Kalčić, »Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti«..

2016. godine i od tada posjetitelji imaju priliku slušati najpoznatija remek-djela klasične glazbe u jedinstvenom ugođaju.⁷⁰ Za tu priliku na sjevernoj strani parka postavlja se pozornica za izvođače, a posjetitelji sjede na travi i klupama. Umjetnički paviljon koji se nalazi iza pozornice cijelo vizualno iskustvo diže na višu razinu. Ovaj festival besplatan je za posjetitelje te osim onih koji su ciljano došli na koncert, privlači i slučajne prolaznike koji nisu ni slutili da će postati dio publike koncerta klasične glazbe (sl. 13).

Trg kralja Tomislava mjesto je planiranih i spontanijih okupljanja i druženja ljudi kroz cijelu godinu. S obzirom na položaj uz glavni željeznički kolodvor postao je točka okupljanja turista i određena točka orijentiranja u gradu, a zasigurno prva upečatljiva slika grada nakon izlaska iz kolodvora. Zadnjih godina Tomislavac je postao i okupljalište skupina emigranata, vjerojatno zbog blizine željezničkog kolodvora, što kod dijela stanovništva izaziva strah od odlaska na Tomislavac, posebice u večernjim satima.⁷¹

Slika 13. *Zagreb classic open air* na Trgu kralja Tomislava, 2019.

⁷⁰ Usp. »Zagreb Classic. Vrhunska klasika pod vedrim nebom«, u: *Zagreb* (online), dostupno na: <https://www.infozagreb.hr/zagreb-classic> (pregledano 25. siječnja 2024.).

⁷¹ Usp. Anamarija Hanžek, Bruno Gazibara, »O Pakistancima koji spavaju na Tomislavcu oglasila se i policija: 'Imaju sedam dana...', u: *Jutarnji list* (28. srpnja 2022.), dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/o-pakistancima-koji-spavaju-na-tomislavcu-oglasila-se-i-policija-ima-ju-sedam-dana-15228711> (pregledano 10. svibnja 2024.); »Scene migranata koji spavaju na ulicama sve su češće: 'Trebali bi imati smještaj, oni su ljudi kao i mi'«, u: *Dnevnik.hr* (online), 08.02.2024., dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/sve-se-cesce-mogu-vidjeti-migranti-koji-spavaju-na-ulicama-zagreba-dnevnik-nove-tv-istrazio-je-sto-misle-gradjani-i-sto-radi-policija---827471.html> (pregledano 10. svibnja 2024.).

4. Prijedlog projektne nastave: Javni prostor Zagreba u suvremenom kontekstu

Primjer projektne nastave *Javni prostor Zagreba u suvremenom kontekstu* zamišljen je u dva dijela. Prvi dio odnosi se na nastavničko predavanje kojim se učenike u vodi u temu, a drugi dio je učeničko istraživanje i prezentiranje rezultata istraživanja na temu suvremenog načina korištenja triju javnih prostora u samom središtu Zagrebu, odnosno dvaju gradskih trgova i tunela Grič, a koje bi učenike trebalo potaknuti na promišljanje o oblikovanju i korištenju javnog prostora grada Zagreba. Na završetku izlaganja učenici se međusobno evaluiraju pomoću prethodno pripremljenih evaluacijskih listića, a učenike evaluira i nastavnik.

4.1. Općenito o projektnoj nastavi

Projektna nastava obrazovni je pristup koji od učenika zahtijeva sudjelovanje i angažiranost. Učenike se potiče da aktivno istražuju, sami pronalaze i analiziraju informacije kako bi završni rezultat mogli predstaviti pred razrednim kolegama. Suvremena nastava zahtijeva veći angažman sudionika u nastavnom procesu, kako učenika tako i nastavnika. Tako se učenike nastoji što više uključiti kao aktivne sudionike u nastavnom procesu, raznim aktivnostima, zadacima te odgovarajućim nastavnim metodama i strategijama. S druge strane nastavnik je i dalje predavač, ali ujedno i organizator aktivne i metodološki raznolike nastave koja za cilj ima potaknuti učenike na djelovanje, aktivnosti, samostalno istraživanje, promišljanje, razvoj kritičkoga stava i kreativnost.

Jedna od ključnih uloga suvremene škole je poticanje aktivnog učenja, jer učenici mogu steći mnoge kompetencije korisne za njihovu budućnost kroz izravno sudjelovanje i praktično iskustvo sudjelovanja u projektima.⁷² Kroz sudjelovanje u projektima, učenici razvijaju niz ključnih vještina koje su neophodne za njihov daljnji obrazovni i profesionalni razvoj poput kritičkog razmišljanja koje ih uči preispitivati informacije, razmatrati različite perspektive i razvijati argumente, što ih osposobljava za donošenje promišljenih odluka u kompleksnim situacijama. Projekti ih potiču da povezuju teoriju s praktičnim iskustvima učeći ih da primjenjuju teoriju u praksi. Aktivno učenje potiče učenike na samostalnost obzirom da sami organiziraju rad i zadatke. Samostalnost omogućava učenicima da razviju inicijativu, samopouzdanje i sposobnost donošenja odluka. Ukratko, aktivno učenje kroz

⁷² Usp. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, u: Boris Drandić (ur.), *Nastavnički suputnik*, Zagreb: Znamen, 2008., str. 188.

projekte pruža učenicima sveobuhvatan set vještina i kompetencija koje su ključne za njihov budući uspjeh. Kroz neposredno iskustvo, učenici ne samo da usvajaju teoretska znanja, već i razvijaju praktične vještine, emocionalnu inteligenciju, socijalne vještine i samopouzdanje. Sve ove komponente zajedno doprinose stvaranju kompetentnih, samostalnih i prilagodljivih pojedinaca, spremnih za suočavanje s izazovima suvremenog društva. Prilikom provedbe projektne nastave učenici surađuju u grupama kako bi istraživali i zajedničkim snagama rješavali dobivene zadatke. Projekti mogu biti osmišljeni tako da zahtijevaju primjenu znanja i vještina iz različitih predmeta ili disciplina što omogućuje učenicima da rasporede zadatke sukladno njihovim vještinama i afinitetima. Također, mogu se fokusirati i samo na jedan predmet ili disciplinu. Projekti od učenika zahtijevaju da postavi istraživanje istraži i riješi problem kroz duži vremenski period i prezentira konačni rezultat pred publikom.⁷³ Ova metoda potiče kritičko razmišljanje pri rješavanju problema, kreativnost i komunikacijske vještine jer učenici se bave istraživanjem, analizom i sintezom informacija. Razvijanje komunikacijskih vještina od iznimnog je značaja jer, osim što će učenicima koristiti za vrijeme projektne nastave, dobre komunikacijske vještine ključan su čimbenik u svakodnevnom životu i nešto bez čega se ne može uspješno funkcionirati u društvu.

Vesna Fabijanić (2014.) definira glavne ciljeve projektne nastave kao razvoj samostalnosti u radu i odgovornosti za realizaciju projekta, poticanje socijalnih i komunikacijskih vještina te stjecanje znanja i vještina korisnih za svakodnevni život. Ključnu ulogu u uspješnom provođenju projektne nastave ima nastavnik kao mentor, koji učenike vodi kroz sve faze projekta, od postavljanja istraživanja do prezentacije konačnih rezultata. Nastavnik treba poticati učenike na samostalno istraživanje i pomagati im u daljnjoj izradi projekta.⁷⁴

Projekte možemo podijeliti prema vremenu trajanja, prema tome jesu li grupni, u paru ili individualni te prema metodama rada, odnosno jesu li eksperimentalni ili teorijski.⁷⁵ Ovaj projekt zamišljen je kao grupni rad tri grupe učenika kroz tri tjedna nastave.

⁷³ Usp. Maja Cindrić, »Projektna nastava i njezine primjene u nastavi fizike u osnovnoj školi«, u: *Magistra Iadertina* 1 (1), 2006., str. 34.

⁷⁴ Usp. Vesna Fabijanić, »Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika«, u: *Educatio biologiae*, 1 (2014.), str. 89–96.

⁷⁵ Usp. Maja Cindrić, »Projektna nastava«, 2006., str. 35.

4.2. Obrada teme prema Kurikulumu za Likovnu umjetnost

Prije razrade prijedloga projektne nastave važno je razmatranu temu promotriti unutar *Kurikuluma nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovnu školu i Likovna umjetnost za gimnazije* (dalje *Kurikulum*) iz 2019. godine, kao temeljnog dokumenta za organiziranje nastave iz predmeta Likovna umjetnost. Tema projektne nastave uklapa se u temu *Čovjek i prostor*, podtemu urbanizam koja se prema *Kurikulumu* obrađuje u drugom razredu, odnosno drugoj godini učenja predmeta. Javni prostor nekog grada njegovo je ogledalo, odražava povijest i sadašnjost. Trgovi i ulice često su poprišta razračunavanja stare i nove vlasti, prosvjeda i umjetničkih intervencija. Primjerice kip bana Josipa Jelačića koji u vrijeme SFR Jugoslavije je bio uklonjen s glavnog zagrebačkog trga te je vraćen 1990. godine.

Tema se obrađuje kroz tri aspekta, odnosno propisane domene *Kurikuluma*, a to su *Stvaralaštvo i produktivnost*, *Doživljaj i kritički stav* te *Umjetnost u kontekstu*. Prva domena *Stvaralaštvo i produktivnost* usmjerena je na praktično i teorijsko upoznavanje različitih umjetničkih tehnika, alata, stvaralačkih medija i umjetničkih koncepata što učenicima služi kao temelj za istraživanja svoje okoline i ideja. Učenici istražuju svoju okolinu te nude vlastita promišljanja i ideje kroz likovno izražavanje i rješavanje projektnih zadataka. Uče se razumijevanju cjelovitog umjetničkog procesa od ideje do realizacije i prezentacije rezultata čime se stvaraju preduvjeti za razumijevanje ne samo umjetnosti nego i životne okoline. Kroz ovaj prijedlog projektne nastave pred učenike se postavlja problem korištenja određenih dijelova javnog prostora grada. Učenici će morati samostalno istražiti odabranu temu koristeći dostupnu relevantnu literaturu te prikupljene podatke organizirati u smislenu cjelinu koju zatim trebaju predstaviti izlaganjem na nastavi. Na ovaj način učenike će se potaknuti na samostalno istraživanje i oslanjanje na vlastite sposobnosti.

Druga domena *Doživljaj i kritički stav* kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja i promišljanja o onome što istražuju kao i nastavničkog dijela izlaganja o temi, a također je važna i za razvoj komunikacijskih vještina jer učenici će moći na smislen i razumljiv način prezentirati temu svojim vršnjacima, ali i moći sudjelovati u raspravi. Kroz prikupljanje informacija i analizu prikupljenih podataka razvit će kritičko mišljenje i stavove prema arhitekturi i javnom prostoru centra Zagreba.

Unutar treće domene *Umjetnost u kontekstu* naglasak je na promatranje umjetničkog djela kroz različite kontekste. U sklopu projektne nastave učenici će proučiti društveni i povijesni kontekst nastanka navedenih zagrebačkih lokacija, arhitektonske, urbanističke i

spomeničke kvalitete javnog postora, što je utjecalo na njihovo oblikovanje, njihovu izvornu svrhu te na koji način se danas ti javni prostori koriste.

4.3. Struktura i plan projektne nastave

Projektna nastava osmišljena je u trajanju od tri nastavna sata tijekom kojih će se obrađivati tema *Javni prostor grada Zagreba u suvremenom kontekstu*, a unutar *Kurikulumom* propisanog tematskog koncepta *Čovjek i prostor*. Prvi nastavni sat izvodi nastavnik, a zamišljen je kao uvodni sat u temu i upoznavanje učenika s urbanističkim razvojem Zagreba i temom projektne nastave. Na uvodnom satu učenike se uvodi u temu obrađujući urbanistički razvoj Zagreba i njegovog javnog prostora počevši od 19. stoljeća, njegove karakteristike i korištenje. Zadnjih petnaest minuta uvodnog sata predviđeno je za organizaciju učeničkog rada i podjelu zadataka. Zamišljeno je da se nakon predstavljene teme projektne nastave učenike podijeli u tri grupe po tri učenika, a obrađivat će navedene teme: tunnel Grič, Zrinjevac i Trg kralja Tomislava. Učenicima se objašnjava da je njihov zadatak grupno istražiti temu te pripremiti Power Point prezentaciju s rezultatima istraživanja i pitanjima za diskusiju s razredom. Drugi nastavni sat zamišljen je kao prezentacija dva učenička istraživanja. Učenici koristeći Power Point prezentaciju prezentiraju pred razredom rezultate svog istraživanja i zapažanja te pitanjima na kraju prezentacije potiču diskusiju među vršnjacima u razredu. Na trećem nastavnom satu prezentira treći učenik koristeći Power Point prezentaciju nakon čega pitanjima potiče diskusiju među ostatak razreda. Nakon diskusije nastavnik zaključuje temu te učenicima dijeli listiće za evaluaciju predstavljenog. Nastavnik također evaluira učenike koji su izlagali.

4.4. Odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi projektne nastave

Ishodi projektne nastave definiraju znanja, vještine i stavove koje će učenici steći nakon svake nastavne cjeline. Uvelike učiteljima olakšavaju evaluaciju usvojenog znanja učenika. Glavni cilj ovog projekta jest da učenici osvijeste javni prostor koji svakodnevno koriste, bez obzira radi li se o učenicima iz Zagreba koji će imati nešto čvršću poveznicu s obrađenom temom, ili učenicima iz drugih mjesta, koji će kroz iskustvo ove nastave moći stečeno znanje primijeniti na svoje sredine. Također, kroz ovu projektnu nastavu učenici bi trebali kritički

promišljati o javnom prostoru, njegovom oblikovanju i korištenju, kako bi jednog dana svojim idejama možda pridonijeli boljem načinu uporabi i očuvanju javnih prostora. Cilj je potaknuti učenike na samostalno istraživanje i oslanjanje na vlastite kompetencije prilikom istraživanja, uz razvijanje novih vještina i znanja. Obzirom da je projektna nastava bazirana na korištenju javnih prostora u Zagrebu važno je napomenuti da je zamišljena za učenike koji pohađaju neku od zagrebačkih gimnazija.

Nakon obrađene nastavne jedinice o Zagrebu i provedene projektne nastave o javnom prostoru učenici će moći definirati pojam javni prostor, definirati što razlikuje javni prostor od privatnog prostora te argumentirano iznijeti kritički stav o javnom prostoru. Učenici će moći jasno definirati društveno-povijesni kontekst u kojem su oblikovani prostori koje su istraživali i utjecaj te smjestiti dijelove obrađenog javnog prostora u odgovarajuće umjetničko i stilsko razdoblje.

4.5. Nastavne metode i oblici rada u projektnoj nastavi

U prijedlogu ove projektne nastave zamišljeno je da se koristi kombinacija različitih metoda i oblika rada. Cilj je omogućiti učenicima da razviju dublje razumijevanje ove teme kroz različite pristupe, potičući njihovu samostalnost, kreativnost i sposobnost kritičkog mišljenja. Koristit će se dijaloška nastavna metoda u vidu komuniciranja nastavnika s učenicima, monološka metoda te samostalno istraživanje i izlaganje. Najveći dio projekta oslanja se na monološku metodu usmjerenu na usmeno izlaganje rezultata pred razredom te samostalno istraživanje i izlaganje usmjereno na samostalno učeničko prikupljanje informacija o temi, izradu Power Point prezentacije i grupno izlaganje pred razredom. Naglasak se stavlja na grupni rad učenika, upućuje ih se da što više sami istražuju kako bi stekli naviku pretraživanja informacija i naučili se služiti različitim metodama istraživanja.

4.6. Prva faza projekte nastave – nastavni sat *Urbanizam Zagreba*

4.6.1. Opis i artikulacija nastavnog sata

Nastavni sat započinje uvodom u urbanistički razvoj Zagreba u 19. stoljeću (prezentacija 1, slajd 2). Nastavnica objašnjava da se sredinom 19. stoljeća ujedinjaju Kaptol i Gradec, ruše se fortifikacije i otvara se gradska jezgra. Prva regulatorna osnova Zagreba donesena je 1856. godine i postavlja osnovne odrednice novog gradskog razvoja. Godinu dana kasnije, 1857.

dodaju se pravila kojih se treba pridržavati prilikom gradnje stambenih zgrada. Nastavnica objašnjava učenicima da sredinom 19. stoljeća dolazi do pojačane izgradnje stambenih kuća za najam obzirom da se u Zagreb doseljava veliki broj ljudi u potrazi za poslom. 1887. godine donesena je Nova regulatorna osnova koja predstavlja koncept trgova koji čine perivojski okvir grada. Nastavnica prebacuje na slajd 3 i učenicima pokazuje snimku Zelene potkove iz zraka te postavlja pitanje jesu li čuli za taj izraz. Učenici se dizanjem ruke javljaju za riječ i govore svoje odgovore. Nastavnica usklađuje odgovore i objašnjava im nastanak niza parkova i perivoja u centru grada koji tvore oblik potkove. Objašnjava im da je nastao naziv Zelena potkova te ulogu Milana Lenucija zbog čega se često pogrešno nazivala i Lenuccijeva potkova. Zatim prebacuje na slajdove 4 i 5 na kojima su prikazane sljedeće građevine: Umjetnički paviljon, zgrada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, paviljon u Botaničkom vrtu i zgrada Državnog okvira te ispituje učenike znaju li gdje se nalaze prikazane građevine. Učenici se dizanjem ruke javljaju za riječ i govore svoje odgovore. Nastavnica objedinjuje odgovore i objašnjava učenike da su prikazane građevine dio Zelene potkove. Nastavnica prebacuje na sljedeći slajd (slajd 6) te govori učenicima da 1880. godine Zagreb pogađa veliki potres u kojem je oštećena većina građevina u gradskom središtu. Objašnjava im da je arhitekturu Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća obilježio arhitekt Herman Bollé. Na idućem slajdu (slajd 7) prikazani su katedrala u Zagrebu i groblje Mirogoj. Nastavnica objašnjava učenicima da su to jedna od najznačajnijih Bolleovih djela.

Na idućem slajdu (slajd 8) prikazana je tržnica Dolac. Nastavnica govori učenicima da je tržnicu projektirao arhitekt Vjekoslav Bastl te da je gradnja započela 1928. godine. Na gornjem platou tržnice nalaze se štandovi s voćem i povrćem dok su u prizemlju ribarnice i mesnice. Tržnica je nastala kao izravan odgovor potrebe brzorastućeg stanovništva.

Nastavnica nastavlja predavanje i slajdom broj 9 učenike uvodi u arhitekturu Zagreba nakon Prvog svjetskog rata. Objašnjava im da se grade jednostavne, ali funkcionalne građevine bez previše ukrasa i da se posebna pažnja posvećuje stambenoj arhitekturi. Povećavaju se sobe u stanovima, a smanjuju kuhinje, u stanovima se grade kupaonice. U prizemljima zgrada grade se poslovni prostori tako da je stanovnicima sve nadohvat ruke. Zatim nastavnica učenicima dijeli metodičku vježbu. Učenike se podijeli u grupe po četiri učenika te se svakoj grupi podijeli jedna od slika javnog prostora u Zagrebu - Trg bana Josipa Jelačića, jezero Bundek, Strossmayerovo šetalište, Trg Republike Hrvatske (prostor oko Hrvatskog narodnog kazališta), jezero Jarun i park Maksimir. Objašnjava im se da je njihov zadatak navesti na koje se sve načine taj prostor koristi.

Učenici vježbu rješavaju tri minute. Nakon toga, svaka grupa učenika ima minutu vremena pred razredom pročitati što su napisali te skupa s nastavnicom komentiraju svoje zaključke i zapažanja o načinima korištenja ovih prostora. Nakon izlaganja nastavnica učenike pita misle li da se navedeni javni prostori koriste na dobar način te ih pita za njihove ideje kako bi se korištenje tih prostora unaprijedilo. Učenici govore različite ideje primjerice: više sportskih događanja i kino na otvorenom na Bundeku, predstave ispred Hrvatskog narodnog kazališta, izložbe na otvorenom koje prikazuju povijest Zagreba na Strossmayerovom šetalištu, besplatni koncerti na Trgu bana Jelačića.

Rješavajući metodičku vježbu učenike se uvelo u nastavni sat i problematiku korištenja javnog prostora. Na idućem slajdu (slajd 11) nastavnica učenicima postavlja pitanja *Što je javni prostor?* i *Kako bi definirali javni prostor?* Učenici se dizanjem ruke javljaju za odgovor nakon čega nastavnica na idućem slajdu dijeli definiciju pojma javni prostor: Javni prostor možemo definirati kao fizički prostor koji je uvijek otvoren i dostupan svima. U javni prostor svi mogu doći i njime se slobodno koristiti. To je mjesto susreta i razmjene informacija, mjesto reprezentacije.

Nastavnica svoje izlaganje zaključuje rezimiranjem naučenog na satu. Učenicima još jednom ponavlja definiciju javnog prostora te objašnjava kako je često granica između javnog i privatnog prostora zamučena i ne može se jasno definirati jer u obzir treba uzeti kontekst i različite čimbenike. Zatim učenicima govori kako nisu gotovi s obrađivanjem ove teme jer je pripremila i kratki projekt. Zadnjih deset minuta sata nastavnica učenicima iznosi temu projektne nastave te odabire devet učenika koje dijeli u tri grupe po tri učenika. Nakon podjele u grupe nastavnica im dodjeljuje javni prostor koji trebaju obraditi (tunel Grič, Zrinjevac, Trg kralja Tomislava) te im objašnjava da trebaju istražiti povijest lokacije, način na koji se koristi kroz povijest i danas te iznijet svoje ideje o njihovom korištenju. Učenici će imati tri tjedna za istraživanje i posjećivanje lokacije te pripremu Power Point prezentacija za izlaganje. Obzirom da je projektna nastava namijenjena učenicima zagrebačkih škola ne bi trebali imati problema s realizacijom terenskog istraživanja. Nastavnica im objašnjava da će trebati pripremiti kratko izlaganje uz Power Point prezentaciju sa slikama i pitanjima za diskusiju te da se u bilo kojem trenutku njoj mogu obratiti za pomoć.

4.7. Druga faza projekte nastave – učeničko istraživanje

Druga faza projektne nastave odnosi se na učeničko istraživanje i pripremanje izlaganja te je predviđeno trajanje ove faze tri tjedna kako bi učenici imali vremena prikupiti i obraditi informacije i pripremiti izlaganje. Kroz drugu fazu projektne nastave učenici se u bilokojem trenutku mogu obratiti nastavnicima za pomoć oko literature, a svakako prije početka istraživanja nastavnica im preporučuje relevantnu literaturu za svaku temu koju postavi na Google disk kojemu učenici imaju pristup. Također, ukoliko učenici imaju potrebu s nastavnicom mogu dogovoriti kratke konzultacije. Prilikom istraživanja učenici mogu koristiti relevantnu literaturu, znanstvene članke kao i novinske članke u kojima se govori o javnim prostorima koje obrađuju te ih se upućuje da posjete prostor koji istražuju kako bi iz prve ruke dobili iskustvo njegova korištenja.

Za potrebe izlaganja učenici trebaju izraditi Power Point prezentaciju koja će sadržavati kratki povijesni pregled nastanka i oblikovanja istraženog javnog prostora, pregled suvremenog korištenja navedenog prostora te problematiku načina na koji se koristi. Učenici se mogu podijeliti tako da svaki učenik izloži po jedan dio.

4.8. Treća faza projekte nastave – učenička izlaganja

Prvi sat učeničkih izlaganja započinje grupa čiji je zadatak bio obraditi tunel Grič. Predviđeno je da svaki učenik ima petnaest minuta za izlaganje te se ostavlja dovoljno vremena i za diskusije. Prva grupa započinje izlaganje objašnjavajući kolegama postojanje tunela ispod Zagreba te zatim nastavlja izlaganje objašnjavajući da je osim Griča potvrđeno postojanje još jednog tunela koji spaja Tkalčićevu ulicu i Tuškanac. Izlaganje nastavlja kratkim pregledom korištenja tunela: modne revije, izložbe, Advent i Festival svjetla. Na kraju izlaganja učenici iznose svoje ideje na koji način bi se što bolje mogao iskoristiti potencijal tunela te pitanjima potiču ostale učenike u razredu na diskusiju o načinu korištenja ovog javnog prostora. Zatim druga grupa prezentira svoje istraživanje o Zrinjvcu. Nakon kratkog povijesnog pregleda (kada je nastao trg, njegova izvorna namjena i kako se mijenjao kroz godine) učenici nastavljaju izlaganje s pregledom događanja na Zrinjvcu zadnjih godina: Advent, Food and film festival, More knjiga, različiti festivali i sajmovi. Na kraju izlaganja učenici iznose svoje ideje na koji način bi se što bolje mogao iskoristiti potencijal Zrinjevca te pitanjima potiču razred na diskusiju.

Drugi sat učeničkih izlaganja započinje prezentacijom treće grupe učenika te oni prezentiraju svoje istraživanje o trgu kralja Tomislava. Nakon povijesnog pregleda (kada je nastao trg, njegova izvorna namjena i kako se mijenjao kroz godine) učenici govore o događanjima i promjenama koji se na trgu događaju zadnjih desetak godina: klizalište Ledeni park za vrijeme trajanja Adventa, Zagreb Classic, okupljanje migranata zbog blizine željezničkog kolodvora. Izlaganje završavaju svojim idejama kako bi se mogao bolje iskoristiti prostor trga te pitanjima potiču ostatak razreda na diskusiju o pravilnom načinu korištenja ovog javnog prostora.

Nakon učeničkih izlaganja nastavnica otvara diskusiju te potiče učenike da razmisle o onome što su čuli od svojih kolega i iznesu svoje ideje i razmišljanja ne samo o prezentiranim lokacijama nego o javnom prostoru u Zagrebu općenito.

5. Evaluacija projektne nastave

Za vrijeme trajanja projektne nastave nastavnica će provoditi formativno vrednovanje te pratiti aktivnost učenika prilikom uvodnog sata na kojem rješavaju metodičku vježbu kao i njihov angažman prilikom samostalnog istraživanja. Osim nastavnčkog formativnog vrednovanja svim učenicima se prije izlaganja podijele evaluacijski listići pomoću kojih procjenjuju koliko dobro su izlagači obradili temu, je li prezentacija bila dobro strukturirana i smisljena te jesu li navedeni primjeri dobro i razumljivo objašnjeni. Također će na ljestvici od 1 do 5 moći ocijeniti koliko ih je prezentacija potaknula na vlastito razmišljanje o obrađenoj temi.

Važan dio je evaluacija i samoevaluacija učenika. Evaluirat će svoje prezentacije, istraživački proces i suradnju s vršnjacima, čime će steći uvid u vlastiti napredak i područja za daljnje poboljšanje. Učenicima koji su izlagali podijele se obrasci za samovrednovanje pomoću kojih procjenjuju svoj rad i zalaganje za vrijeme trajanja projektne nastave.

Sumativno vrednovanje učenika nastavnica provodi tijekom završne faze projektne nastave za vrijeme koje učenici prezentiraju rezultate svojih istraživanja. Nastavnica vrednuje koliko dobro su osmislili i proveli istraživanje te način na koji su obradili temu koristeći dostupne literarne izvore. Također vrednuje i samo završno izlaganje kao i izgled prezentacije.

6. Zaključak

Ovaj diplomski rad pruža pregled primjera projektne nastave na temu javnog prostora grada Zagreba u suvremenom kontekstu, a strukturiran je u dva dijela. Prvi dio rada posvećen je definiranju koncepta projektne nastave i postavljanju teoretskog okvira diplomskog rada. Ovdje se pruža jasna definicija projektne nastave te se objašnjava njena važnost u suvremenom obrazovnom sustavu. Nadalje, prvi dio donosi iscrpan povijesni pregled nastanka i razvoja ključnih zagrebačkih lokacija kao što su tunel Grič, Trg Nikole Šubića Zrinskog i Trg kralja Tomislava. U ovom kontekstu, analizirano je kako su se ove lokacije koristile kroz povijest i kako se koriste danas, s posebnim osvrtom na izazove i prilike vezane uz njihov razvoj i održavanje. Kako bi čitatelju bilo potpuno jasno o čemu se radi, u ovom dijelu detaljno je objašnjeno što je javni prostor te na koje se načine može koristiti u urbanom kontekstu.

Drugi dio rada fokusira se na praktičnu primjenu projektne nastave. Autorica smješta temu unutar kurikuluma, jasno definirajući tijek projektne nastave, uključujući ciljeve i očekivane ishode. U ovom dijelu, razrađen je proces planiranja i izvođenja projektne nastave, uz naglasak na aktivno sudjelovanje učenika. Sudjelovanje u projektu potiče učenike na samostalno istraživanje i kritičko razmišljanje, razvijajući njihove komunikacijske vještine i sposobnost rada u timu. Projektna nastava također učenicima omogućuje da stečeno znanje primijene u praktičnim situacijama, analiziraju informacije i razvijaju sposobnost donošenja informiranih odluka. Kroz ove aktivnosti, učenici ne samo da stječu nova znanja, već i razvijaju važne životne vještine koje će im koristiti u daljnjem obrazovanju i budućem profesionalnom životu.

7. Prilozi

7.1. Vremenik

JAVNI PROSTOR GRADA ZAGREBA U SUVREMENOM KONTEKSTU -primjer projektne nastave	
TJEDAN	AKTIVNOST
1.	Učionička nastava - uvodno predavanje nastavnika o novoj nastavnoj cjelini i predavljanje projekta (Power point prezentacija) - javljanje dobrovoljaca za projekt - podjela radnih materijala (metodička vježba)
2.	Samostalno istraživanje učenika - učenici samostalno istražuju literaturu i novinske članke, odlaze u knjižnicu te posjećuju javni prostor koji istražuju - konzultacije s nastavnikom ukoliko je potrebno
3.	Učionička nastava – učenička izlaganja - učenici izlažu rezultate svojih istraživanja pred razredom - diskusija s drugim učenicima - podjela evaluacijskih listića i listića za samovrednovanje

7.2. Obrasci za vrednovanje

7.2.2. Obrazac za samovrednovanje

Na obrascu za vrednovanje zaokružite broj obzirom na to koliko se slažete s navedenom tvrdnjom. Imajte na umu da 5 znači da se u potpunosti slažete s navedenom tvrdnjom, a 1 da se nimalo ne slažete s navedenom tvrdnjom	
Zadatke sam obavljao/la savjesno i na vrijeme	1 2 3 4 5
Samostalno sam obavljao/la istraživanje i prikupljanje podataka	1 2 3 4 5
Prilikom istraživanja konzultirao/la sam razne izvore	1 2 3 4 5
Na terenu sam se ponašao/la odgovorno	1 2 3 4 5
Dobro sam se pripremio/la za izlaganje	1 2 3 4 5
Idejama i prijedlozima sam doprinio/la uspješnom rješavanju zadatka	1 2 3 4 5
Uvažavao/l sam prijedloge i mišljenja kolega	1 2 3 4 5

7.2.3. Obrazac za vršnjačko vrednovanje

	Učenik 1	Učenik 2	Učenik 3
Prezentacija je bila dobro strukturirana i smisljena	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Izlaganje je bilo jasno i dobro izvedeno	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Odabrana djela su bila dobro objašnjena	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Korištenje likovnih izraza bilo je adekvatno	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Odabrane arhitektonske cjeline pomogle su mi u boljem razumijevanju grada	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Izlaganje me potaknulo na promišljanje o iznesenim činjenicama	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

7.3. Metodička vježba – radni listići

Dobro promotrite sliku. Što ona prikazuje? Navedite načine na koje se ovaj prostor koristi.

Dobro promotrite sliku. Što ona prikazuje? Navedite načine na koje se ovaj prostor koristi.

Dobro promotrite sliku. Što ona prikazuje? Navedite načine na koje se ovaj prostor koristi.

Dobro promotrite sliku. Koji zagrebački trg je prikazan? Na koje načine se koristi prostor trga?

Dobro promotrite sliku. Koje zagrebačko jezero je prikazano na slici? Navedite način na koji se koristi jezero i prostor oko njega.

Dobro promotrite sliku. Koji zagrebački park je prikazan? Navedite načine na koji se koristi prostor parka.

7.4. Nastavnička prezentacija

URBANIZAM ZAGREBA

Slajd 1. Na slajdu se prikazuje naziv teme

Sažeta sadržajna razrada: Na slajdu se prikazuje naziv teme te nastavnica učenike uvodi u obradu teme urbanizma Zagreba

Gradec

Kaptol

Zagrebačka povijesna naselja Gradec i Kaptol ujediniju se 1850. godine

Slajd 2. Na slajdu se prikazuju današnji Gradec i Kaptol

Sažeta sadržajna razrada: nastavnica objašnjava učenicima da se povijesna naselja Gradec i Kaptol ujediniju 1850. godine čime počinje razvoj Zagreba kakvog ga danas znamo. Govori im da Prva regulatorna osnova Zagreba 1856. godine postavlja osnovne odrednice novog gradskog razvoja

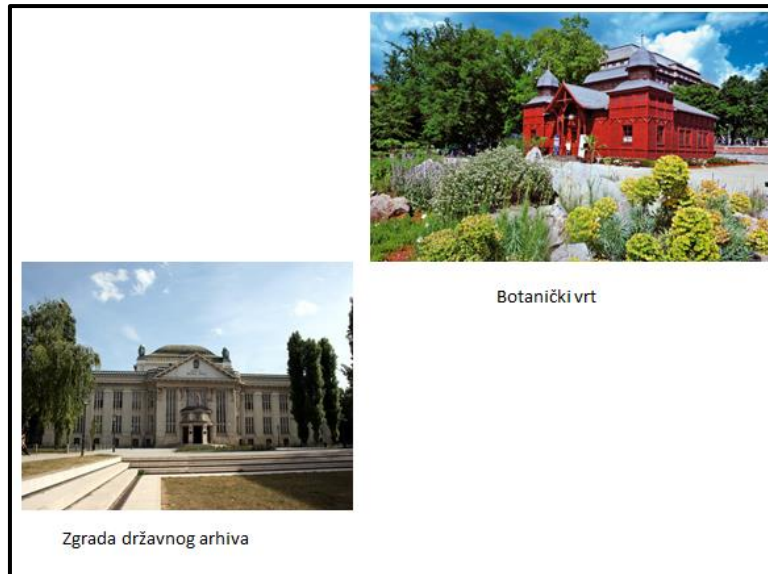
Slajd 3. Na slajdu se prikazuje potez „Zelene potkove“ fotografiran iz zraka

Sažeta sadržajna razrada: Nastavnica objašnjava da je 1881. dovršena je Nova regulatorna osnova – koncept trgova koji čine perivojski okvir grada te se nastavno na to predstavlja i zamisao perivojnog okvira Donjeg grada – *zelena potkova*

Slajd 4. Na slajdu su prikazane fotografije Umjetničkog paviljona i zgrade HAZU

Sažeta sadržajna razrada: Nastavnica ispituje učenike znaju li gdje se nalaze prikazane građevine objašnjava učenicima povijest prikazanih građevina te ih pitanjima potiče da promisle o njihovoj povijesnoj važnosti

Slajd 5. Na slajdu su prikazane fotografije Botaničkog vrta i zgrade Državnog arhiva

Sažeta sadržajna razrada: Nastavnica ispituje učenike znaju li gdje se nalaze ove građevine te im govori da one, zajedno s građevinama s prethodnog slajda čine dio *zelene potkove*

- Osim reprezentativnih javnih zgrada grade se i stambene zgrade
- Većina zgrada građena je u historicističkim stilovima
- Počinju se graditi zgrade za najam zbog naglog porasta broja stanovnika
- 1880. Zagreb pogađa veliki potres nakon čega se ubrzava obnova grada
- Arhitekturu Zagreba druge polovice 19. stoljeća obilježio je arhitekt Herman Bollé

Herman Bollé

Slajd 6. Na slajdu je prikazana fotografija arhitekta Hermana Bollea

Sažeta sadržajna razrada: Nastavnica objašnjava učenicima veliki zagrebački potres 1880. godine koji utječe na brzinu obnove grada zbog naglog porasta broja stanovnika. Naglašava važnost spomenutog arhitekta koji je obilježio arhitekturu Zagreba druge polovice 19. stoljeća

Slajd 7. Na slajdu su prikazane fotografije Mirogoja i Zagrebačke katedrale

Sažeta sadržajna razrada: Nastavnica ispituje učenike znaju li koje su građevine prikazane te im objašnjava da su obje građevine djela Hermana Bollea

- Na području Dolca 1928. godine ruše se stare kuće i počinje gradnja suvremene tržnica koja zadovoljava potrebe brzorastućeg stanovništva
- Arhitekt je Vjekoslav Bastl

Slajd 8. Na slajdu je prikazna tržnica Dolac

Kratka sadržajna razrada: Nastavnica govori učenicima da je tržnicu projektirao arhitekt Vjekoslav Bastl te da je gradnja započela 1928. godine. Na gornjem platou tržnice nalaze se štandovi s voćem i povrćem dok su u prizemlju ribarnice i mesnice. Tržnica je nastala kao izravan odgovor potrebe brzorastućeg stanovništva.

- Nakon Prvog svjetskog rata klasicizam i secesiju zamjenjuje funkcionalizam
- Grade se jednostavne građevine bez ukrasa
- Posebna pažnja posvećuje se stambenoj arhitekturi
- Između 1930. i 1940. gradi se nekoliko planskih naselja – Naselje prve hrvatske štedionice na Trešnjevci, Cvjetno naselje
- Naselja se grade tipski, svaka stambena jedinica ima dvorište te naselje obiluje javnim zajedničkim zelenim površinama

Cvjetno naselje

Slajd 9. Na slajdu su navedene činjenice o razvoju Zagreba nakon Prvog svjetskog rata i u modernom dobu

Kratka sadržajna razrada: nastavnica uvodi u arhitekturu Zagreba nakon Prvog svjetskog rata. Objašnjava im da se grade jednostavne, ali funkcionalne građevine bez previše ukrasa i da se posebna pažnja posvećuje stambenoj arhitekturi. Povećavaju se sobe u stanovima, a smanjuju kuhinje, u stanovima se grade kupaonice. U prizemljima zgrada grade se poslovni prostori tako da je stanovnicima sve nadohvat ruke. Zatim nastavnica učenicima dijeli metodičku vježbu.

7.5. Učenička prezentacija 1 – tunel Grič

Slajd 1. Na slajdu je prikazan naslov prezentacije

Kratka sadržajna razrada: Ovom prezentacijom započinju učenička izlaganja. Učenici objašnjavaju razredu da je njihov zadatak bio istražiti i prezentirati povijest i način korištenja tunela Grič.

Slajd 2 . Na fotografiji je prikazana unutrašnjost tunela Grič

Sažeta sadržajna razrada: Gradnja tunela započela je u vrijeme Nezavisne države Hrvatske 1943. godine., a spaja Radićevu i Mesničku ulicu s izlazima na Ilicu i Tomićevu ulicu. Njegovu gradnju inicirao je tadašnji premijer vlade NDH Nikola Mandić (Travnik, 1869. – Zagreb, 1945.) kao sklonište za građanstvo i prometni koridor. Kritike da je tunel neisplativ počinju već za vrijeme same gradnje. Rad na tunelu nastavljen i nakon pada NDH jer je 1947. godine provedena naknadna hidroizolacija. Ima jako malo dostupnih podataka što se s Tunelom događalo za vrijeme SFRJ. Ministarstvo obrane Hrvatske ne dopušta uvid u dokumente iz tog razdoblja te nije poznato kada je izgrađena velika središnja dvorana duga 100 metara.

Under city rave party, 1993.

Slajd 3. Fotografije prikazuju Under city rave party, 1993.

Kratka sadržajna razrada: u javnom mijenju nema spomena o tunelu Grič sve do 1993. godine kada se ovdje održava veliki rave party pod nazivom Under city rave party.

Organizatori su bili voditelji emisije TOP DJ Mag Damir Cuculić i Irena Šćulić koji su u suradnji sa konceptualnim umjetnicima Draženom Grubišićem i Nedjeljkom Mikcem stvorili su multimedijalni projekt Grubi Mix Labyrinth te su za vrijeme trajanja u Tunelu bile postavljene i umjetničke instalacije

Nakon ovog događaja u tunelu Grič održano je i nekoliko izložbi pa tako 1993. godine na jednoj izlaže i povjesničar umjetnosti Emil Matešić, a 1995. održava se multimedijalna izložba povodom Dana Zemlje

Muzej osjeta, 2005.

Arhitektica Neda Cilinger

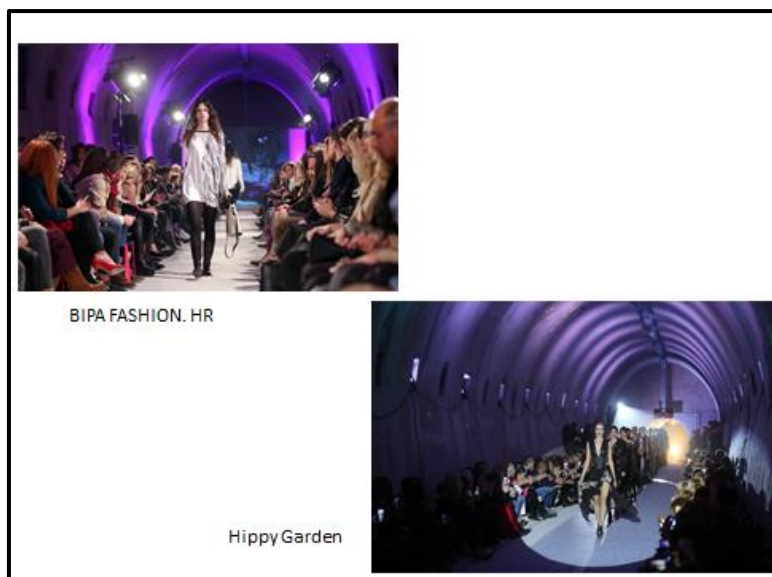

Emil Matešić

Slajd 4. Prikazane su fotografije arhitectice Nede Cilinger i Emila Matešića

Kratka sadržajna razrada: arhitektica Neda Cilinger predlaže pretvaranje Tunela u muzejski prostor u kojem bi se izlagala povijest grada kroz modernu prezentaciju.

Sličan projekt predložio je i Emil Matešić te ubrzo dolazi do prijepora oko intelektualnog vlasništva projekta. Projekti se razlikuju u tome što Matešić ne bi arhitektonski intervenirao u izgled tunela nego bi ga sačuvao u izvornom obliku kao uvid u povijest Zagreba .

Slajd 5. Prikazane su modne revije Bipa Fashion hr. i Hippy Garden

Kratka sadržajna razrada: tunel Grič otvoren je za javnost 16. srpnja 2016. godine te je održano nekoliko modnih revija te godine (BIPA FASHION. HR u rujnu 2016. i modne kuće Hippy Garden u listopadu 2016)

Slajd 6. Na slajdu je prikazan Art park u Tomičevoj ulici

Kratka sadržajna razrada: U sklopu uređenja Tunela, mjesec dana ranije otvoren je i preuređeni park u Tomičevoj ulici koji dobiva naziv Art park. Prije preuređenja ovaj park bio je poznato okupljalište mladih u večernjim satima, a u uređenju parka sudjeluju i lokalni umjetnici

CROATIA JE HRVATSKA

Slajd 7. Prikazani su vizuali s izložbe *Croatia je Hrvatska*

Kratka sadržajna razrada: 16. rujna 2017. godine u prostorima tunela Grič otvorena je izložba Croatia osiguranja pod nazivom Croatia je Hrvatska. Izložba je bila postavljena u četiri kraka tunela kao svojevrsni vremeplov kroz 133 godine Croatia osiguranja i povijesti Hrvatske. Za tu priliku u prostor Tunela postavljene su željezne konstrukcije s pločama na kojima su se mogle pročitati informacije o poznatim hrvatskim umjetnicima, izumiteljima i političarima, kao i o događajima koji su obilježili hrvatsku povijest

Advent Zagreb

2022.

2019.

Slajd 8. Prikazane su fotografije manifestacije Advent Zagreb 2019. i 2022. godine

Kratka sadržajna razrada: tunel Grič je u nekoliko navrata kao lokacija bio uključen u manifestaciju Advent Zagreb (2016., 2017., 2018., 2019, 2022., 2023.).

Pitanja za diskusiju

- Mislite li da je prostortunela Grič dobro iskorišten?
- Imate li ideju kako bi se prostor mogao bolje iskoristiti?

Slajd 9. Na ovom slajdu prikazana su pitanja za diskusiju

Kratka sadržajna razrada: Ovim slajdom učenici završavaju svoje izlaganje. Pitanjima potiču diskusiju o korištenju ovog prostora i zaključuju izlaganje.

7.6. Učenička prezentacija 2 – Trg Nikole Šubića Zrinskog

Trg Nikole Šubića Zrinskog - Zrinjevac

Slajd 1. Prikazan je Trg Nikole Šubića Zrinskog „Zrinjevac“

Kratka sadržajna razrada: Ovim slajdom započinje izlaganje druge grupe. Učenici objašnjavanju da je njihov zadatak bio istražiti povijest i načine korištenja Zrinjevca

- Dio Lenuzzijeve potkove
- okvir središnjeg dijela Donjeg grada

Slajd 2. Prikazana je snimka *Zelene potkove* iz zraka

Kratka sadržajna razrada: Trg Nikole Šubića Zrinskog, poznatiji pod skraćenim nazivom Zrinjevac, nalazi se u samom središtu Zagreba u neposrednoj blizini Trga bana Josipa Jelačića.

Osim Zrinjevca u sastavu Zelene potkove nalaze se i Trg Josipa Jurja Strossmayera, Trg kralja Tomislava, Trg Ante Starčevića, Botanički vrt, Trg Marka Marulića, Trg braće Mažuranić i Trg maršala Tita koji je nedavno preimenovan u Trg republike Hrvatske. Milan Lenuzzi bio je najutjecajnici zagrebački urbanist 19. stoljeća

Slajd 3. Prikazan je Zrinjevac 1900. godine

Kratka sadržajna razrada: trg je 1826. godine stočno sajmište pod nazivom Novi Terg, a oblik trga određen je postojećom prostornom strukturom te tako tvori gotovo pravilni pravokutnik. 1866. mijenja ime u Trg Nikole Šubića Zrinjskog, a 1869. prestaje biti sajmište

Slajd 4. Na slici je prikazan Zrinjevac 1906., godine

Kratka sadržajna razrada: preuređenje trga počinje 1870. i traje tri godine. Glavni projektant središnjeg dijela trga bio je ravnatelj bečkih gradskih parkova Rudolph Siebeck. Park se proteže od meteorološkog stupa na sjevernoj strani preko središnjeg paviljona do polukružno smještenih bista velikana hrvatske povijest na južnom kraju parka

Zrinjevac i pogled na zgradu Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti, 1898.

Slajd 5. Prikaza je Zrinjevac i pogled na zgradu HAZU, 1898. godine

Kratka sadržajna razrada: upravo je izgradnja glavne zgrade Akademije bila dodatni poticaj za izmještanje sajmišnog prostora i preuređenje trga u perivoj. Zgradu Akademije projektirao je poznati austrijski arhitekt Friedrich von Schmidt uz pomoć Hermana Bolléa. Zgrada je predana na korištenje 1884. godine, a iste godine otvorena je za javnost i Strossmayerova galerija na drugom katu zgrade

Božićne lampice u vrijeme Adventa, 2019.

Slajd 6. Prikazane su upaljene božićne lampice na Zrinjvcu 2019. godine

Kratka sadržajna razrada: Trg Nikole Šubića Zrinskog do danas nije izgubio svoju namjenu, a to je mjesto okupljanja i druženja. Zadnjih desetak godina svjedoci smo mnogobrojnim događajima, festivalima i koncertima koji se održavaju na Zrinjvcu, a najpoznatiji je svakako zagrebački Advent. Svake godine paljenje tisuća lampica simbolično označava početak zagrebačkog božićnog sajma

More knjiga, 2019.

Slajd 7. Prikazana je manifestacija More knjiga 2019. godine

Kratka sadržajna razrada: autorica projekta je Ana Marija Žužul u suradnji sa izdavačkom kućom Lumen, a cilj mu je popularizirati čitanje stoga se, obično početkom srpnja, Zrinjevac pretvara u plažu s ležaljka, suncobranima i koktelima nazvanim po slavim književnicima i njihovim djelima

Ljeto na Zrinjercu, 2019.

Slajd 8. Prikazana je manifestacija Ljeto na Zrinjercu 2019. godine.

Kratka sadržajna razrada: kulturni festival je *Ljeto na Zrinjercu* i nezaobilazna je točka zagrebačke ljetne kulturne scene. U sklopu ovog festivala na Zrinjercu se postavljaju kućice i stolovi s hranom i pićem gdje posjetitelji mogu uživati u bogatoj ponudi hrane i pića uživajući u pogledu na zelenilo a večeri su obično rezervirane za koncerte hrvatskih glazbenika

PITANJA ZA DISKUSIJU

- Mislite li da je iskorišten sav potencijal Zrinjevca?
- Imate li neke prijedloge što bi se moglo organizirati na Zrinjercu?
- Mislite li da se na Zrinjercu ne trebaju održavati festivali i sajmovi?
- Utječu li festivali na Zrinjercu na kvalitetu života stanara u okolnim zgradama?

Slajd 9. Prikazana su pitanja za diskusiju

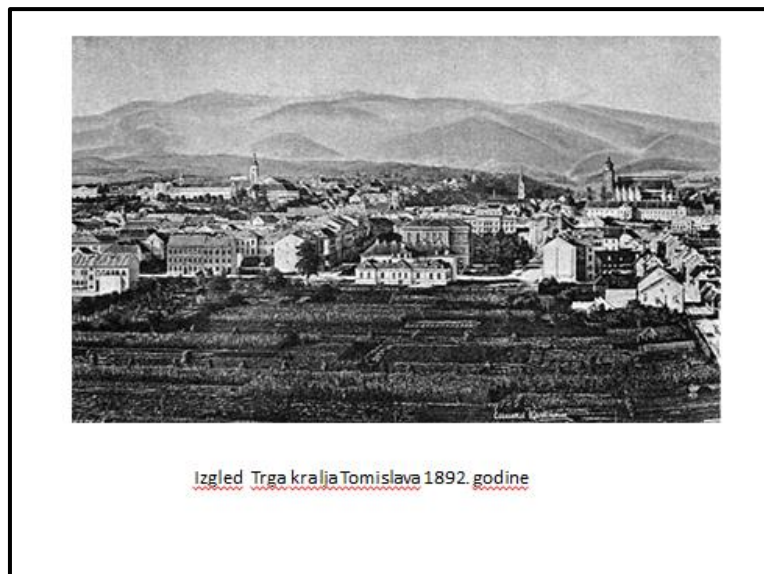
Kratka sadržajna razrada: ovim slajdom učenici završavaju s izlaganjem te pitanjima potiču razred na diskusiju o korištenju ovog prostora.

7.7. Učenička prezentacija 3 – Trg kralja Tomislava

Slajd 1. Prikazan je naziv teme i fotografija trga kralja Tomislava

Kratka sadržajna razrada: učenici započinju svoje izlaganje i objašnjavaju da je njihov zadatak bio istražiti povijest i načine korištenja trga kralja Tomislava

Slajd 2. Prikazan je izgled trga kralja Tomislava 1892. godine

Kratka sadržajna razrada: trg se smjestio na južnom kraju Zelene potkove i proteže se od Strossmayerovog trga do glavnog željezničkog kolodvora. Izvorno je bio sajmište, a čak nekoliko puta mu je mjenjano ime. 1890. godine počinje uređenje koje traje do kraja 19. stoljeća

Trg Kralja Tomislava, oko 1900.

Slajd 3. Prikazan je trg kralja Tomislava oko 1900. godine

Kratka sadržajna razrada: jedini je kompletan projekt Milana Lenuzzića na cijeloj Zelenoj potkovi Parter perivoja smješten je na nižu razinu u odnosu na okolni prostor, a projektirao ga je 1897. Franjo Jerabek

Perivoj je omeđen Umjetničkim paviljonom na sjevernoj strani i željezničkim kolodvorom na južnoj strani. U središtu perivoja 1895. godine smještena je fontana izređena po uzoru na fontanu s Jubilarne gospodarske izložbe 1891. godine.

Zgrade koje sa istočne i zapadne strane omeđuju Trg izgrađene su između 1892. i 1904. te na njima možemo jasno pratiti razvoj neostilova na prijelazu stoljeća: neorenesansa, neobarok i secesija.

Glavni kolodvor, 1933.

Slajd 4. Zgrada glavnog željezničkog kolodvora 1933. godine

Kratka sadržajna razrada: zgrada glavnog željezničkog kolodvora nalazi se na južnoj strani trga kralja Tomislava i čini južn rub *Zelene potkove*.

Umjetnički paviljon

Slajd 5. Umjetnički paviljon

Kratka sadržajna razrada: paviljon je izvorno bio izgrađen kao montažni paviljon za Milenijsku izložbu u Budimpešti 1896. godine te je njegov željezni kostur dopremljen vlakom u Zagreb. Dogradnja Paviljona završena je dvije godine kasnije po projektu Hermanna Helmera i Ferdinanda Fellnera.

Paviljon je namjenski izgrađen za održavanje velikih izložbi, a otvoren je 1898. godine izložbom Hrvatski salon.

Klizalište u sklopu zagrebačkog Adventa

Slajd 6. Klizalište u sklopu zagrebačkog Adventa

Kratka sadržajna razrada: prvi put je otvoreno 2014. godine i od tada ga prate brojne kontroverze – javnost se buni zbog uništavanja zelene površine i narušavanja vizure grada. Postavlja se pitanje ima li smisla klizalište obzirom na sve toplije zime i skupo održavanje.

Zagreb classic open air, 2019.

Slajd 7. Zagreb classic open air, 2019.

Kratka sadržajna razrada: Zagreb classic open air je festival klasične glazbe pod vedrim nebom. Program je započeo 2016. godine i od tada Zagrepčani i gosti imaju priliku slušati najpoznatija remek-djela klasične glazbe u jedinstvenom ugođaju.

PITANJA ZA DISKUSIJU

- Mislite li da je iskorišten sav potencijal ovog prostora?
- Imate li neke prijedloge što bi se moglo organizirati na ovom prostoru?
- Slažete li se s načinom na koji se koristi Trg za potrebe Adventa?

Slajd 8. Prikazana su pitanja za diskusiju

Kratka sadržajna razrada: ovim slajdom učenici završavaju s izlaganjem te pitanjima potiču razred na diskusiju o korištenju ovog prostora.

8. Popis korištene literature i izvora

1. Josip Bilić, Hrvoje Ivanković (ur.), *Zagrebački leksikon* (2), M-Ž, Zagreb: Leksikografski zavod, 2006.
2. Maja Cindrić, »Projektna nastava i njezine primjene u nastavi fizike u osnovnoj školi«, u: *Magistra Iadertina* 1 (1), 2006., 33 – 47.
3. Vesna Fabijanić, »Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika«, 2014., *Educatio biologiae*, (1.), 89-96.
4. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.
5. Snješka Knežević, *Zelena potkova u Zagrebu – povijesni vodič*, Zagreb: Turistička zajednica Zagreba, 2013.
6. Blanka Levačić, Silvija Pranić, »Javni prostor u nastajanju«, u: *Mjera*, Vol. 1, No. 2, (2019.), str. 42-49.
7. Lovorka Magaš, Petar Prelog, »Nekoliko aspekata utjecaja Georgea Grosza na hrvatsku umjetnost između dva svjetska rata«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), str. 227–240).
8. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, u: Boris Drandić (ur.), *Nastavnički suputnik*, Zagreb: Znamen, 2008., str. 188
9. Anđelina Svirčić Gotovac, »Aspekti ugroženosti javnih prostora«, u: *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF), 2011. str. 303-317
10. Zrinka Paladino, »Zagreb-antivodič«, Meandarmedia, Zagreb, 2017.
11. Nevena Škrbić Alempijević, »Responsibility in Public Space: Remaking of Two Croatian Cities«, u *Traditiones - Institut za slovensko narodopisje*, (2022.), str. 143–166.
12. Nevena Škrbić Alempijević i Valentina Gulin Zrnić, *Grad kao susret. Etnografije zagrebačkih trgova*, Hrvatsko etnološko društvo, Institut za etnologiju i folkloristiku, 2019.
13. Sandra Uskoković, »Anamnesis – dijalozi umjetnosti u javnom prostoru«, UPI-2M PLUS, Zagreb, 2018.

Mrežni izvori

1. Dora Koretić, »Akademici žele bivši studentski dom na Trgu žrtava fašizma pretvoriti u hotel«, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 4. veljače 2020.,

- <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/akademici-zele-bivsi-studentski-dom-na-trgu-zrtava-fasizma-pretvoriti-u-hotel-9931543> (pregledano 5. ožujka 2023.)
2. Ivan Ivanuš, »Pisani prosvjed ULUPUH-a i HS AICA-e zbog izvođenja građevinskih radova«, u: *Nacional*, Zagreb, 18. svibnja 2018., <https://www.nacional.hr/prosvjed-ulupuh-a-i-hs-aica-e-zbog-izvođenja-građevinskih-radova/> (pregledano 5. ožujka 2023.)
 3. [s. n.], »Novo lice paviljona podijelilo građane i struku: Reakcije oko popularne 'džamije' se ne stišavaju«, u: *Danas.hr*, 8. listopada 2018., <https://danas.hr/hrvatska/novo-lice-paviljona-podijelilo-gradjane-i-struku-reakcije-okopopularne-dzamiije-se-ne-stisavaju> (pregledano 5. ožujka 2023.)
 4. [M. Šu.], »Lokalne vlasti zabranile sušenje rublja na prozorima, građani bijesni: 'Neka nam nabave sušilice!'«, u: *Tportal*, 7. kolovoza 2019., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/lokalne-vlasti-zabranile-susenje-rublja-na-prozorima-gradani-bijesni-neka-nam-nabave-susilice-20190807> (pregledano 2. ožujka 2023.)
 5. Josipa Bubaš, »Trokut«, *thisisadominoproject.org*, <https://thisisadominoproject.org/sanja-ivekovic-trokut-1979/> (pregledano 2. ožujka 2023.)
 6. »“Croatia je Hrvatska” najbolje je dizajnirana izložba na svijetu prema mišljenju svjetskog udruženja dizajnera interijera«, u: *Dizajn.hr*, <https://dizajn.hr/blog/croatia-je-hrvatska-najbolje-je-dizajnirana-izlozba-na-svijetu-prema-misljenju-svjetskog-udruzenja-dizajnera-interijera/> (pregledano 3. ožujka 2023.)
 7. Lana Kovačević, »Bagerom u prah smrvljena 121 godina povijesti«, u: *Večernji list*, Zagreb, 25. travnja 2016., <https://www.vecernji.hr/zagreb/bagerom-u-prah-smrvljena-121-godina-povijesti-1079276> (pregledano 2. ožujka 2023.)
 8. <https://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/atrakcije/javni-spomenici/kralj-tomislav> (pregledano 3. ožujka 2023.)
 9. [L.A.], » Klizalište na Tomislavcu koje su pratile kontrovezre ove će godine biti eko-friendly, li i puno manje«, u: *Portal Zagreb.info*,
 10. <https://www.zagreb.info/aktualno/zg/klizaliste-na-tomislavcu-koje-su-pratile-kontroverze-ove-godine-ce-bitieco-friendly-ali-i-puno-manje/464858/> (pregledano 3. ožujka 2023.)
 11. *Advent na Zrinjevcu*, <https://adventzrinjevac.hr/> (pregledano 4. ožujka 2023.)
 12. Caitlin Morton, Jessica J. Lee, »The Best Christmas Markets in Europe«, u: *Conde nast Traveler*, 1. studenog 2023., <https://www.cntraveler.com/gallery/best-christmas-markets-in-europe> (pregledano 7. lipnja 2024.)

13. Nikolina Krznar, »Zrinjevac postaje najzabavnija zagrebačka plaža«, u: *Gloria*, 28. lipnja 2016., <https://www.gloria.hr/gl/lifestyle/kultura/zrinjevac-postaje-najzabavnija-zagrebacka-plaza-4761398> (pregledano 4. ožujka 2023.)
14. Maja Flajsig, »Tunel Grič – Jučer i danas za bolje sutra?«, u: *Kulturflux*, 12. veljače 2019., <https://kulturflux.com.hr/misc/tunel-gric> (pregledano 2. ožujka 2023.)
15. Ana Malbaša, »Neda Cilinger 'Nadam se da će Grad imati više sluha za moj projekt i moje autorstvo'«, u: *Nacional*, 1. kolovoza 2016., <https://www.nacional.hr/neda-cilinger-nadam-se-da-ce-grad-imati-vise-sluha-za-moj-projekt-i-moje-autorstvo/> (pregledano 3. ožujka 2023.)
16. Anamarija Hanžek, Bruno Gazibara, »O Pakistancima koji spavaju na Tomislavcu oglasila se i policija: 'Imaju sedam dana...'«, u: *Jutarnji list* (28. srpnja 2022.), dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/o-pakistancima-koji-spavaju-na-tomislavcu-oglasila-se-i-policija-imaju-sedam-dana-15228711> (pregledano 10. svibnja 2024.)
17. »Scene migranata koji spavaju na ulicama sve su češće: 'Trebali bi imati smještaj, oni su ljudi kao i mi'«, u: *Dnevnik.hr* (online), 8. veljače 2024., dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/sve-se-cesce-mogu-vidjeti-migranti-koji-spavaju-na-ulicama-zagreba-dnevnik-nove-tv-istrazio-je-sto-misle-gradjani-i-sto-radi-policija---827471.html> (pregledano 10. svibnja 2024.)
18. Aleksandar Stančić, »Tajne zagrebačkih tunela«, u: *Nacional*, 25. studenog 2011., <https://arhiva.nacional.hr/clanak/120455/tajne-zagrebackih-tunela> (pregledano 25. lipnja 2024.)
19. [V. I.], »Visoka moda zavlada hodnicima tajnovitog tunela Grič«, u: *Tportal* (09. listopada 2016.), dostupno na: <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/visoka-moda-zavlada-hodnicima-tajnovitog-tunela-gric-20161009/print>, pregledano 10. svibnja 2024.
20. Iva Kordić, »'Unplugged' Hippy Gardena u tunelu Grič«, u: *Diva* (07.10.2016.), dostupno na <https://diva.vecernji.hr/moda/unplugged-hippy-gardena-u-tunelu-gric-3219>, pregledano 10. svibnja 2024.
21. »Najljepši prizori Zagreba u 'Bijeloj noći'«, u: *Fashion.hr* (02. listopada .2016.), dostupno na <https://fashion.hr/lifestyle/kultura/najljepsi-prizori-zagreba-u-bijeloj-noci-124375/>, pregledano 10. svibnja 2024.
22. »Lice grada: pogled u bajkovito izdanje tunela Grič«, u: *Journal.hr* (17. prosinca 2016.), dostupno na: <https://www.journal.hr/lifestyle/lice-grada-pogled-u-bajkovito-izdanje-tunela-gric/>, pregledano 10. svibnja 2024.
23. »Interaktivna izložba "Croatia je Hrvatska" o 133 godine burne povijesti od 16. rujna u tunelu Grič«, u: *Grad Zagreb*, službena stranica (05. rujna 2017.), dostupno na:

- <https://zagreb.hr/interaktivna-izlozba-croatia-je-hrvatska-o-133-god/114234>, pregledano 10. svibnja 2024.
24. »Izložba Croatia je Hrvatska ruši sve rekorde«, u: *Večernji list* (online izdanje, 28. listopada 2017.), dostupno na: <https://www.vecernji.hr/kultura/izlozba-croatia-je-hrvatska-rusi-sve-rekorde-1203860> (pregledano 17. travnja 2024.)
25. »Croatia je Hrvatska« najbolje je dizajnirana izložba na svijetu prema mišljenju svjetskog udruženja dizajnera interijera«, u: *Dizajn.hr*, <https://dizajn.hr/blog/croatia-je-hrvatska-najbolje-je-dizajnirana-izlozba-na-svijetu-prema-misljenju-svjetskog-udruzenja-dizajnera-interijera/> (pregledano 3. ožujka 2023.)
26. »Dojmljivi radovi zagrebačke djece na izložbi “Galerija djetinjstva”«, u: *Lice grada* (12. svibnja 2018.), dostupno na: <https://licegrada.hr/dojmljivi-radovi-zagrebacke-djece-na-izlozbi-galerija-djetinjstva/>, pregledano 10. svibnja 2023.
27. »U tunelu Grič otvorena izložba fotografija “Naš život je lijep”«, u: *Lice grada* (01. travnja 2019.), dostupno na <https://licegrada.hr/u-tunelu-gric-otvorena-izlozba-fotografija-nas-zivot-je-lijep/>, pregledano 10. svibnja 2024.
28. Valentina Pavlica, »Tomašević odgovorio pobunjenim stanarima zagrebačke ulice: 'Tamo je puno klubova, neće vam Advent povećati buku'«, u: *Telegram* (28. studenog 2023.), dostupno na: <https://www.telegram.hr/vijesti/tomasevic-odgovorio-pobunjenim-stanarima-zagrebacke-ulice-tamo-je-puno-klubova-neze-vam-advent-povecati-buku/> (pregledano 17. travnja 2024.)
29. Dario Topić, »Predstavljen Advent u Zagrebu: Nema Gornjeg grada, ali stižu brojne nove atrakcije«, u: *Večernji list* (13. studenog 2023.), dostupno na:
30. <https://www.vecernji.hr/zagreb/uzivo-predstavlja-se-advent-u-zagrebu-nema-gornjeg-града-ali-stizu-nove-atrakcije-1721322> (pregledano 15. veljače 2024.)
31. »OŠTRE KRITIKE / Škoro kritizirao Tomaševićev Advent: 'Mnogi će vući paralelu da se bunim jer sam svojevremeno imao kućicu...'«, u: *net.hr* (08. prosinca 2021.), dostupno na:
32. <https://net.hr/danas/vijesti/skoro-kritizirao-tomasevicev-advent-mnogi-ce-vuci-paralelu-da-se-bunim-jer-sam-svojevremeno-imao-kucicu-0941677e-b9f5-11ec-8e3a-0242ac120020>, (pregledano 10. svibnja 2024.)
33. Anamarija Dukši, »More knjiga u parku Zrinjevac posjetilo je čak 150 tisuća ljudi«, u: *24 sata*, (18. srpnja 2019.), <https://www.24sata.hr/lifestyle/more-knjiga-u-parku-zrinjevac-posjetilo-je-cak-150-tisuca-ljudi-640204>, (pregledano 28. lipnja 2024.)

34. Linda Drakšić, »3 razloga za posjet ovogodišnjem festivalu slastica«, u: *Večernji list* (06. svibnja 2016.), <https://www.vecernji.hr/lifestyle/3-razloga-za-posjet-ovogodisnjem-festivalu-slastica-1082079> (pregledano 26. svibnja 2024.)
35. »Kino pod zvijezdama u najljepšem zagrebačkom parku spaja filmsku umjetnost i sjajnu hranu«, u: *Jutarnji list*, 31. kolovoza 2020., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/inspiracije/kino-pod-zvijezdama-u-najljepsem-zagrebackom-parku-spaja-filmsku-umjetnost-i-sjajnu-hranu-15016343>, (pregledano 26. svibnja 2024.)
36. »AUGUSTE RODIN: Rodin u Meštrovićevu Zagrebu«, više informacija na: <https://umjetnicki-paviljon.hr/izlozba/auguste-rodin-rodin-u-mestrovicевu-zagrebu>, (pregledano 04. lipnja 2024.)
37. Filip Šimunjak, »Kip kralja Tomislava u Zagrebu – spomenik četiri režima, u: *Povcast* (online izdanje), (11, siječnja 2022.), <https://povcast.ffzg.unizg.hr/kip-kralja-tomislava-u-zagrebu-spomenik-cetiri-rezima/> (pregledano 09. rujna 2024)
38. *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019., <https://mzo.gov.hr/istaknuteteme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/likovna-kultura-ilikovna-umjetnost/757> (pregledano 18. rujna 2022.)
39. *Prijedlog godišnjeg izvedbenog kurikuluma za Likovnu umjetnost u 3. razredu srednje škole za školsku godinu 2020./2021.*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021., <https://mzo.gov.hr/vijesti/okvirni-godisnji-izvedbeni-kurikulumi-za-nastavnu-godinu2020-2021/3929> (pregledano 18. rujna 2022.)

9. Popis i izvori slikovnih priloga

Slika 1. Tunel Grič, pogled iz središnje dvorane

Izvor:

[https://www.wikidata.org/wiki/Q28048263#/media/File:Underground_tunnels_beneath_Zagreb_-_Tunel_Gri%C4%8D_\(28152089410\).jpg](https://www.wikidata.org/wiki/Q28048263#/media/File:Underground_tunnels_beneath_Zagreb_-_Tunel_Gri%C4%8D_(28152089410).jpg), posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 2. Izložba Croatia je Hrvatska

Izvor: <https://prigorski.hr/interaktivna-izlozba-croatia-hrvatska-133-godine-burne-povijesti-tunelu-gric/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 3. Pogled na Zelenu potkovu iz zraka

Izvor:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Pogled_na_Lenucijevu_ili_Zelenu_potkovu.png, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 4. Pogled na zgradu HAZU gledano sa Zrinjevca

Izvor: <https://www.info.hazu.hr/povijest/palaca-akademije/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 5. Lampicama ukrašeni Zrinjevac tijekom manifestacije Adven u Zagrebu

Izvor: <https://story.hr/Lifestyle/a236412/Advent-u-Zagrebu-medju-10-najboljih-u-Europi.html>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 6. *More knjiga* na Zrinjevcu

Izvor: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zagrebacki-zrinjevac-postao-intergalakticka-oaza-za-ljubitelje-knjige-foto-20190701>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 7. Zatvaranje festivala *Slatki gušti* 2017.

Izvor: <https://www.slatkopedija.hr/završen-festival-slastica-slatki-gusti/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 8. Food and film festival, 2019.

Izvor: <https://www.jutarnji.hr/dobrahrana/price/ovog- vikenda-pocinje-food-film-festival-uz-lokaciju-donosi-i-nekoliko-filmskih-i-gastro-noviteta-15104500>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 9. Izgled trga kralja Tomislava 1892. godine

Izvor: <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/9420-parhet-koji-vlee-ormare-na-trgu-kralja-tomislava.html>, posjećeno 10. ožujka 2024. godine

Slika 10. Pogled iz zraka na Trg kralja Tomislava, Glavni kolodvor i Umjetnički paviljon, 2010.

Izvor: <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/9420-parhet-koji-vlee-ormare-na-trgu-kralja-tomislava.html>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Slika 11. Pogled na zgradu umjetničkog paviljona s trga kralja Tomislava

Izvor:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pabell%C3%B3n_del_Arte,_Zagreb,_Croacia,_2014-04-20,_DD_05.JPG, posjećeno 11. ožujka 2024.

Slika 12. Klizalište na Tomislavcu 2022. godine.

Izvor: <https://www.zagrebancija.com/u-subotu-pocinje-advent-u-zagrebu-evo-kako-ce-izgledati/>, posjećeno 11. ožujka 2024.

Slika 13. *Zagreb classic open air* na Tomislavcu 2019. godine

Izvor: <https://licegrada.hr/pocinje-zagreb-classic-2024-vrhunska-klasicna-glazba-na-otvorenom/>, posjećeno 13. rujna 2024.

Metodička vježba

Trg bana Josipa Jelačića

Izvor: <https://www.vecernji.hr/zagreb/foto-na-centralnom-trgu-neobicno-mirno-jutros-1510896>, posjećeno 13. rujna 2024.

Bundek

Izvor: <https://sport.infozagreb.hr/hot-spot-zagreb-de/ihr-entspannungsort/src-bundek-de>, posjećeno 13. rujna 2024.

Strossmayerovo šetalište

Izvor: <https://zagorka.net/strossmayerovo-setaliste-najstarija-zagrebacka-setnica/>, posjećeno 13. rujna 2024.

Jarun

Izvor: <https://www.apartmani-altis.com/jezero-jarun-mjesto-za-odmor-zabavu-i-sportske-aktivnosti.html>, posjećeno 13. rujna 2024

Trg republike Hrvatske

Izvor: <https://fenix-magazin.de/zagreb-ima-trg-republike-hrvatske-ploca-s-imenom-dosadasnjeg-trga-ide-u-muzej/>, posjećeno 13. rujna 2024.

Maksimir

Izvor: <https://www.zagreb.hr/cestitka-gradonacelnika-u-povodu-medjunarodnog-pra/157622>, posjećeno 13. rujna 2024.

Nastavnička prezentacija

Gradec

Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Gradec_%28Zagreb%29, posjećeno 11. svibnja 2024.

Kaptol

Izvor: <https://kgalovic.blogspot.com/2014/10/zagrebacki-kaptol-kroz-prizmu-povijesti.html>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Prikaz Zelene potkove iz zraka

Izvor: <https://baustela.hr/estetika/fotogalerija-zelena-potkova-prosetajte-s-nama-najljepsim-parkovima-i-trgovima-zagreba/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Umjetnički paviljon

Izvor:

https://sh.wikipedia.org/wiki/Umjetni%C4%8Dki_paviljon#/media/Datoteka:Pabell%C3%B3n_del_Arte,_Zagreb,_Croacia,_2014-04-20,_DD_05.JPG, posjećeno 11. svibnja 2024.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Izvor: <https://proleksis.lzmk.hr/27194/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Botanički vrt u Zagrebu

Izvor: <https://www.jetset-magazin.com/botanicki-vrt-125-godina-zelenog-dragulja/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Državni arhiv u Zagrebu

Izvor: <https://studentski.hr/oznake/hrvatski-drzavni-arhiv>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Hermann Bollé

Izvor: <https://nacionalnemanjine.hr/herman-bolle-graditelj-i-obnovitelj-hrvatske-metropole/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Mirogoj

Izvor: <https://www.visitzagreb.hr/zagreb/mirogoj-cemetery/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Zagrebačka katedrala

Izvor: <https://katedrala.hr/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Tržnica Dolac

Izvor: <https://www.telegram.hr/zivot/prije-87-godina-otvoren-je-dolac-donosimo-povijest-legendarnog-zagrebackog-placa-kroz-carobnu-fotogaleriju/>, posjećeno 11. svibnja 2024.

Cvjetno naselje u Zagrebu

Izvor:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Cvjetno_naselje#/media/Datoteka:Cvjetno_naselje,_Zagreb.JPG, posjećeno 11. svibnja 2024.

Učenička prezentacija 1

Tunel Grič, pogled iz središnje dvorane

Izvor:

[https://www.wikidata.org/wiki/Q28048263#/media/File:Underground_tunnels_beneath_Zagreb_-_Tunel_Gri%C4%8D_\(28152089410\).jpg](https://www.wikidata.org/wiki/Q28048263#/media/File:Underground_tunnels_beneath_Zagreb_-_Tunel_Gri%C4%8D_(28152089410).jpg), posjećeno 10. ožujka 2024.

Undercity rave party 1993.

Izvor:

https://www.facebook.com/media/set/?set=a.262170354162084&type=3&paipv=0&eav=AfaaDppyZtvNY6Zea3C2vTIVc2xHahYZdhoi95DUN7j6mJ69bnBxgQvBhnQN6eMpgYQ&rd_r, posjećeno 10. ožujka 2024.

Neda Cilinger

Izvor: <https://www.vecernji.hr/zagreb/tunel-gric-nije-siguran-jer-nije-rijeseno-sto-u-slucaju-pozara-1133632>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Emil Matešić

Izvor: <https://nfoto.hr/stock-photo/emil-matesic-13318/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Bipa fashion.hr modna revija, 2016.

Izvor: <https://zagrebonline.hr/tunel-gric-kao-modna-pista/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Hippy Garden modna revija, 2016.

Izvor: <https://diva.vecernji.hr/moda/unplugged-hippy-gardena-u-tunelu-gric-3219>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Ulaz u tunel Grič iz Art parka

Izvor: <https://licegrada.hr/ulaz-u-art-park-iz-tunela-gric-koji-je-uredio-poznati-trio/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Izložba Croatia je Hrvatska

Izvor: <https://www.vecernji.hr/kultura/izlozba-croatia-je-hrvatska-srusila-sve-rekorde-posjecenosti-1206883>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Advent u tunelu Grič, 2022.

Izvor: <https://www.jutarnji.hr/like-putovanja/aktualno/jeste-li-vec-posjetili-tunel-gric-u-adventskom-ruhu-pogledajte-koja-vas-carolija-tamo-ocekuje-15283734>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Advent u tunelu Grič, 2019.

Izvor: <https://miss7.24sata.hr/lifestyle/spektakularno-ukraseni-tunel-gric-je-hit-adventa-u-zagrebu-svi-se-zele-slikati-uz-divovskog-orasara-28313>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Učenička prezentacija 2

Park Zrinjevac

Izvor: <https://www.visitzagreb.hr/zagreb/zrinjevac-park/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Zelena potkova iz zraka

Izvor:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/6/67/Pogled_na_Lenucijevu_ili_Zelenu_potkovu.png, posjećeno 10. ožujka 2024.

Zrinjevac 1900. godine

Izvor: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=14803>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Zrinjevac 1906. godine

Izvor:

<https://digitalna.nsk.hr/?pr=l&rrep2=y&pft=2&restricted=n&published=y&pfvf=y&grid=y&mrf%5B10197%5D%5B549146%5D=o&page=1&mr%5B549228%5D=a&mr%5B553345%5D=a&fc%5B10130%5D%5Ba549228%5D=mr%5B549228%5D%3Da&fc%5B10128%5D%5Ba553345%5D=mr%5B553345%5D%3Da&ps=50>, posjećeno posjećeno 10. ožujka 2024.

Zrinjevac, 1896. godine

Izvor: <https://kgalovic.blogspot.com/2015/01/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Božićne lampice na Zrinjevcu, 2019. godine

Izvor: <https://story.hr/Lifestyle/a236412/Advent-u-Zagrebu-medju-10-najboljih-u-Europi.html>, posjećeno 10. ožujka 2024.

More knjiga, 2019. godine

Izvor: <https://www.zagreb.hr/en/manifestacija-more-knjiga/146191>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Učenička prezentacija 3

Pogled na zgradu Umjetničkog paviljona

Izvor: <https://palace.hr/parkovi/tomislavac/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Trg kralja Tomislava 1892. godine

Izvor: <https://www.vintagezagreb.net/photos/76cee47d-a4b8-2a86-5f46-9e397263e9dc>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Trg kralja Tomislava oko 1900. godine

Izvor: <https://total-croatia-news.com/tag/austrohungary/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Glavni kolodvor u Zagreb, 1933. godine

Izvor: https://www.kupindo.com/Srbija-i-ex-YU-do-1945/35527963_Kolodvor-Zagreb-1933-razglednica-1567, posjećeno 10. ožujka 2024.

Zgrada Umjetničkog paviljona

Izvor: <https://www.journal.hr/kultura/besplatni-muzeji-za-dan-grada-zagreba/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Klizalište na Trgu kralja Tomislava, 2022. godine

Izvor: <https://www.24sata.hr/lifestyle/cudesan-ledeni-park-s-pogledom-na-zagreb-875546>, posjećeno 10. ožujka 2024.

Zagreb classic open air, 2019. godine

Izvor: <https://licegrada.hr/pocinje-zagreb-classic-2024-vrhunska-klasicna-glazba-na-otvorenom/>, posjećeno 10. ožujka 2024.

10. Summary

This thesis proposes a treatment of the topic of public spaces in the city of Zagreb within the framework of project-based teaching. The presented project example consists of three phases. The first phase, classroom instruction, includes an introductory lecture on the importance and function of public spaces, along with examples from Zagreb. The second phase involves independent student research and the analysis of collected data. Students will work in groups to research a specific public space, conduct fieldwork, and analyze the collected data. The third phase includes presenting the results to the class and conducting an evaluation. Students will present their findings, and after the presentations, there will be an evaluation of the work and a reflection on lessons learned. This project allows students to develop critical thinking, teamwork, presentation skills, and an understanding of urban development.

Keywords: *Zagreb, public space, project based learning, public art*